

T.C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI
ORTAÖĞRETİM GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

ORTAÖĞRETİM
TARİH DERSİ
9-11

ÖĞRETİM PROGRAMI



2017

İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ	4
1.1. ÖĞRENME-ÖĞRETME YAKLAŞIMI	5
1.2. ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME YAKLAŞIMI	7
1.3. YETERLİLİK VE BECERİLER	10
1.4. DEĞER EĞİTİMİ	13
2. TARİH DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMININ UYGULANMASI	17
2.1. TARİH DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMININ TEMEL FELSEFESİ VE GENEL AMAÇLARI	17
2.2. ALANA ÖZGÜ YETERLİLİK VE BECERİLER	19
2.3. ÖĞRETİM PROGRAMININ UYGULANMASINDA DİKKAT EDİLECEK HUSUSLAR	23
2.3.1. Ders Kitabı Yazımında Dikkat Edilecek Hususlar	24
2.4. ÜNİTE, KAZANIM SAYISI VE SÜRE TABLOSU	26
3. TARİH DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMININ YAPISI	27
3.1. PROGRAMIN YAPISI	27
3.2. SINIF DÜZEYLERİNE GÖRE ÜNİTE, KONU, KAZANIM VE AÇIKLAMALARI	28
9. SINIF ÜNİTE, KAZANIM VE AÇIKLAMALARI	28
10. SINIF ÜNİTE, KAZANIM VE AÇIKLAMALARI	35
11. SINIF ÜNİTE, KAZANIM VE AÇIKLAMALARI	42

Eğitim ve öğretim, çağın gereklerine uygun olarak sürekli gelişen birikim ve tecrübeler ışığında yenilenen ve bitmeyen bir süreçtir. Bireyin hayatında eğitim süreci ile meydana gelen değişimin kalıcı hâle gelmesi ve bireyin dünyadaki değişime ayak uydurabilmesi, günümüz eğitim sistemlerinin temel belirleyicileri olarak kabul edilmektedir. Eğitim süreci ile kazanılan beceriler, bireylerin hayat standartlarının gelişmesinin yanı sıra ülkelerin küresel rekabet kapasitelerine ve demokratik gelişimlerine de önemli katkılarda bulunmaktadır. Günümüzün sosyal ve ekonomik şartlarında etkin rol oynayabilecek bireyler yetiştirebilmek, eğitim sistemlerinin uluslararası alanda rekabet edebilirliği ile doğrudan ilişkilendirilmektedir. Bireyin ve toplumun değişen talepleri, bilim, teknoloji, öğrenme öğretme yaklaşım, kuram ve stratejilerinde son yıllarda yapılan araştırma ve çalışmalarla gerçekleşen değişim ve gelişmeler, ulusal ve uluslararası değerlendirmelerin sonuçları, öğretim programlarının güncellenmesi ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bakanlığımız, gerek anılan gelişmeler ve gerekse 1739 Sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu çerçevesinde, öğrencilerini sorumluluk sahibi, eleştirel düşünebilen, problem çözme ve karar verme becerileri yüksek bireyler olarak hayata hazırlamak için çalışmalarını sürdürmektedir.

Yapılan çalışmalar bağlamında farklı ülkelerin son yıllarda benzer nedenlerle güncellenen öğretim programları incelenmiş, eğitim öğretim alanında yapılan akademik çalışmalara ilişkin yayınlar taranmış, nicel ve nitel araştırma teknikleri kullanılarak öğretmen, yönetici, öğrenci ve velilerin yanı sıra üniversitelerden ve sivil toplum örgütlerinden görüşler alınmıştır. Toplanan veriler, Türkiye'nin çeşitli illerinde fiilen görev yapan öğretmen ve akademisyenlerden oluşan komisyonlarca değerlendirilerek öğretim programları güncellenmiştir. Ardından kamuoyunun görüşlerine sunulmuş, geri bildirimler doğrultusunda programlara son hâlleri verilmiştir.

Öğretim programlarıyla;

- üst düzey bilişsel becerilere (eleştirel, analitik, özgün ve yenilikçi düşünen, sorgulayan, yorum yapan vb.) sahip,
- akademik ve sosyal anlamda başarılı, öğrendiklerini önceki öğrenmeleri ve farklı disiplin alanlarıyla ilişkilendirebilen, edindiği bilgi, beceri tutum ve davranışları günlük hayatına aktarabilen, merak eden, araştıran, açık fikirli, liderlik ve girişimcilik ruhuna sahip,
- teknolojiyi etkili şekilde kullanılabilen ve teknolojik gelişmelere uyum sağlayabilen, hızlı değişim ve gelişmelere uyum sağlayabilen,
- millî, manevi ve kültürel değerlerini özümsemiş, evrensel değerlere duyarlı, sosyal ve kültürel çeşitliliği takdir eden ve saygı duyan,
- öğrenmeye ve yeniliklere açık, öz güvenli, saygılı, dürüst, sorunlarla etkili şekilde baş edebilen, etik ilkelere uygun hareket eden, bir vatandaş olarak görev ve sorumluluklarını bilen ve yerine getiren bireyler yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

1.1. ÖĞRENME ÖĞRETME YAKLAŞIMI

Öğrencilerin ne öğrendikleri, nasıl öğrendikleriyle yakından ilişkilidir. Bu bakımdan öğretim programlarıyla öğrencilere kazandırılması hedeflenen bilgi, beceri, tutum ve değerlerin aktarılması sürecinin etkili ve verimli bir şekilde planlanması ve yönetilmesi oldukça önemlidir. Bu sebeple etkili bir öğrenme öğretme sürecinin oluşturulması için aşağıdaki hususlara dikkat edilmelidir:

Öğrenme öğretme süreci öğrenci için anlamlı ve bütünleştirici olmalıdır.

- 1) Öğrenme öğretme sürecinin anlamlı olabilmesi için, öğrencilerin bireysel farklılıkları (ilgi, öğrenme ihtiyacı, hazır bulunuşluk düzeyi, öğrenme stili vb.) tespit edilmeli, öğretim yöntem ve teknikleri belirlenirken bu farklılıklar göz önünde bulundurulmalıdır.
- 2) Anlamlı bir öğrenme için edinilen yeni bilgilerin günlük hayatta karşılığını bulması önemlidir. Bu bakımdan öğrencilerin öğrendiklerini çeşitli hayat durumlarında ve farklı disiplin alanlarında nasıl kullanabileceklerini kavramalarını sağlayan etkinlik ve çalışmalar yapılandırılmalıdır. Bu, öğrencilerin öğrenmeye karşı olumlu tutum geliştirmelerine ve hayat boyu araştıran ve öğrenen olmalarına katkı sağlayacak, öğrenmeyi daha anlamlı ve kalıcı hâle getirecektir.
- 3) Öğrencilerin yeni edindikleri bilgi ve becerileri önceki öğrenmeleri ile ilişkilendirmelerine imkân veren etkinlik ve çalışmalar tasarlanmalı ve uygulanmalıdır. Kullanılan öğrenme etkinlikleriyle öğrencilerin önceki öğrenmeleri geliştirilmeli, yanlış öğrenmeler düzeltilmeli, ilgileri çekilmeli ve öğrenciler sınıf içinde ve dışında anlamlı uygulamalar yapmaları için teşvik edilmelidir.

Öğrenme öğretme süreci değer odaklı olmalıdır.

- 4) Öğrenciler sınıf ortamına doğal ve içten bir merakla gelirler. Öğrenme ortamına bireysel ilgileri ve yeteneklerinin yanı sıra çeşitli kişisel ve kültürel deneyimlerini, toplumsal birikimlerini de taşırlar. Öğrenme öğretme süreci, öğrencilerin anılan bu zenginlik ve farklılıkları dikkate alınarak kendilerini rahat ve güvende hissetmelerini sağlayan, olumlu his ve deneyimler kazanmalarını destekleyen, kendilerini ve başkalarını anlamalarına yardımcı olan, açık fikirliliği ve sorgulamayı besleyen, toplumsal bilinçlerini geliştiren bir usul ve üslupla yapılandırılmalıdır.
- 5) Öğrencilerin toplumsal ve evrensel değerleri keşfetmelerine fırsat sağlayan, değerleri benimseyerek tutum ve davranışa dönüştürmelerini destekleyen bir öğrenme öğretme ortamı oluşturulmalıdır. Bu ortamda öğretmen rehber olmalı, değerler eğitiminin sınıfla sınırlı kalmaması ve kalıcı olabilmesi için sınıf, okul ve aile iş birliği çerçevesinde aktif rol üstlenmelidir.

Öğrenme öğretme süreci motive edici olmalıdır.

- 6) Öğrenme öğretme sürecinde öğretmenler ve öğrencilerin birbirini tamamlayıcı sorumluluklara sahip oldukları göz önünde bulundurulmalı, öğrenciler kendi öğrenmelerinin sorumluluğunu almaları ve öz değerlendirme yapmaları hususunda teşvik edilmelidir.

- 7) Öğrenciler bağımsız çalışmalar yapmaları, keşfettikleri yeni bilgileri, düşünce ve duygularını paylaşımları için cesaretlendirilmelidir.
- 8) Öğrenme öğretme sürecinde kullanılan etkinlik ve çalışmalar öğrencilerin gelişimsel düzeyleriyle tutarlı olmalıdır. Ancak gerektiğinde öğretmenler öğrencilerin özgünlüklerini, sorun çözme ve araştırma becerilerini kullanmalarını gerektirecek zorlayıcı görevler yapılandırılmalıdır. Öğretmenler öğrencilerini farklı çözümler üretmeleri, başarılı problem çözücü ve araştırmacı olmak için gerektiğinde risk almaları konusunda yüreklendirmelidir.

Farklı öğretim yaklaşımları ve stratejileri bir arada ve dengeli şekilde kullanılmalıdır.

- 9) Tek bir öğrenme öğretme yaklaşımına bağlı kalınmamalıdır. Öğrencilerin bireysel farklılıkları, süreç içerisindeki gelişimleri ve ilerlemeleri dikkate alınarak farklı ve çeşitli öğretim strateji, yöntem ve tekniklerinden yararlanılmalı, süreç içinde yapılan gözlemler doğrultusunda yer geldiğinde bunlarda değişikliğe gidilmelidir. Farklı öğrenme stillerine hitap eden, kazanımlarda belirtilen bilgi ve becerilerle tutarlı, öğrencilerin akademik ve teknik konuları özümsemelerine yardımcı olan, ilgi ve yeteneklerini geliştirmeye yönelik çeşitli öğretim stratejilerinden faydalanılması, öğrencilerin üst eğitim kurumlarında ve kariyerlerinde başarı şanslarını arttıracaktır.

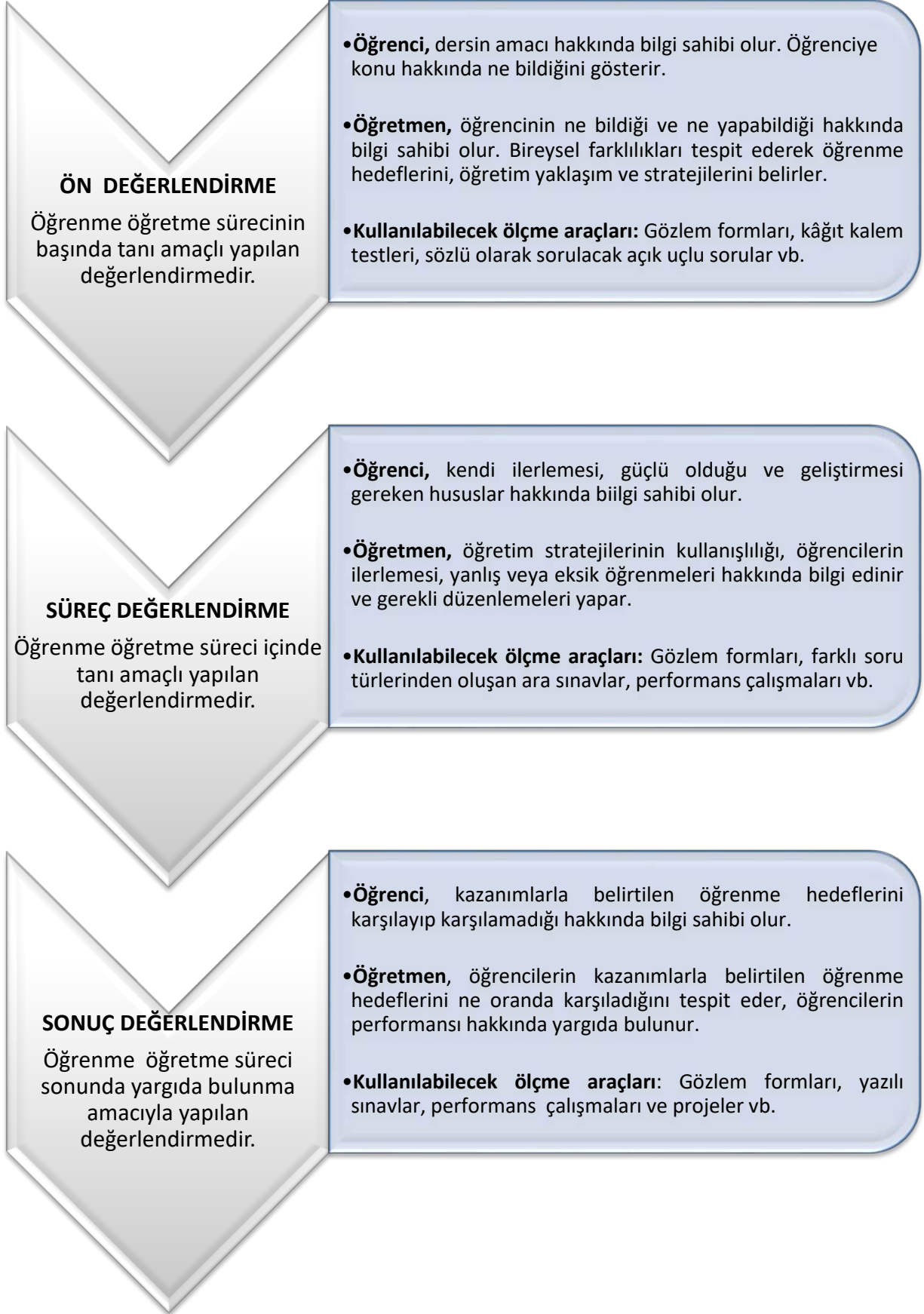
Öğrenme öğretme sürecinde bilgi ve iletişim teknolojileri aktif şekilde kullanılmalıdır.

- 10) Öğrenme öğretme sürecinde mümkün olduğunca bilgi ve iletişim teknolojilerinden yararlanılmalıdır. Bu teknolojilerin kullanılması öğrenme öğretme ortam ve uygulamalarını zenginleştirirken aynı zamanda öğrencilerin öğrenmesini destekleyecektir.
- 11) Dersin işlenişinde ve uygulamalarda görsel iletişim araçlarına yer verilmeli; slayt, bilgisayar, televizyon, etkileşimli tahta, İnternet, EBA içerikleri vb. etkin olarak kullanılmalıdır. Kazanımlarla ilgili belgesel, film, simülasyon vb. materyallerden yararlanılmalıdır. Teknolojik araç ve gereçler kullanılırken gizlilik, bütünlük ve erişilebilirlik göz önüne alınmalı ve İnternetin güvenli kullanımı konusunda gerekli uyarılar yapılmalı ve tedbirler alınmalıdır. Dijital kaynakların, özellikle İnternette sağlanan içeriklerde intihal yapılmaması, etik kurallara ve telif haklarına riayet edilmesi hususlarında duyarlı olunmalıdır.

1.2. ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME YAKLAŞIMI

Öğrenme öğretme sürecinin ayrılmaz bir parçası olan ölçme ve değerlendirme uygulamaları yapılandırılırken aşağıdaki hususlar dikkate alınmalıdır:

- 1) Değerlendirme amacıyla kullanılacak ölçme araçları, öğretim programı kazanımlarının bilgi ve beceri boyutunun yanı sıra öğretim programıyla öğrencilere kazandırılması hedeflenen yeterlilik ve beceriler ile tutarlı olmalıdır. Ölçme araçları yapılandırılırken kazanımların ve kazanım açıklamalarının belirlediği sınırlar göz önünde bulundurulmalıdır.
- 2) Ölçme ve değerlendirme uygulamaları sadece öğrenme ürününün değil, öğrencilerin öğrenme süreçlerinin de değerlendirilmesine imkân sağlayacak şekilde yapılandırılmalıdır. Sürecin her aşamasında, farklı yaklaşımlar ve yöntemler kullanılarak öğrencilerin hedeflenen bilgi, beceri ve tutumları edinip edinmedikleri farklı zamanlarda ve farklı bağlamlarda gözlemlenmeli, performansları hakkında öğrencilere yapıcı geri bildirimler sağlanmalı, öğretme stratejileri alınan değerlendirme sonuçlarına göre gözden geçirilmeli ve gerek görülürse değiştirilmelidir. Bu bakımdan değerlendirme çalışmaları sürekli olmalıdır (Şekil 1).



Şekil 1

- 3) Değerlendirme çalışmaları, farklı öğrenci yetenek ve beceri düzeyleri, öğrencilerin gelişimsel düzeyleri, kültür ve okul/sınıf ortamı göz önünde bulundurularak hazırlanmalı ve uygulanmalıdır.
- 4) Bilişsel becerilerin ölçülmesinde kullanılacak olan yazılı sınavlar ve ders kitaplarında yer alan ünite ve/veya konu değerlendirme bölümlerindeki sorular hazırlanırken şu hususlar göz önünde bulundurulmalıdır:
 - a. Sorular sadece konu ve kavram bilgisinin değil, üst düzey olarak adlandırılan bilişsel becerilerin (analiz etme, yorum yapma, çıkarımda bulunma, değerlendirme, sorgulama, eleştirel düşünme vb.) ölçülmesine fırsat sağlayacak şekilde hazırlanmalıdır. Yazılı sınavlarda kullanılacak madde türleri belirlenirken kazanımların temsil ettiği bilişsel beceri düzeyleri göz önünde bulundurulmalıdır.
 - b. Yazılı sınavlarda ve ders kitaplarında yer alan sorular yapılandırılırken mümkün olduğunca öncüllerden yararlanılmalıdır. Yazılı metinler (gazete ve dergi haberleri, bilimsel makaleler, okuma parçaları, örnek olaylar, analogiler vb.), görseller (fotoğraflar, resimler, çizimler, karikatürler vb.) ve grafik düzenleyiciler (kavram haritaları, zihin haritaları, şemalar vb.) öncül olarak kullanılmalıdır. Öncül olarak kullanılan yazılı metinler öğrencilerin hayatlarının tüm alanlarında ihtiyaç duyacakları okuryazarlık becerilerini edinmelerine, görseller ve grafik düzenleyiciler ise eğitim hayatlarında ve iş dünyasında sıklıkla kullanacakları uzamsal becerilerin geliştirilmesine yardımcı olacaktır. Tek bir öncüle bağlı farklı türde ve çok sayıda soruya yer verilmesi çok adımlı akıl yürütme becerilerinin edinilmesine ve geliştirilmesine katkı sağlayacaktır. Soruların öncülün kullanılmasını, analiz edilmesini, değerlendirilmesini veya yorumlanmasını gerektirecek şekilde oluşturulmasına dikkat edilmelidir.
 - c. Sorular öğrencilerin günlük hayatla ve diğer disiplinlerle ilişkilendirme yapmalarını, eski ve yeni bilgileri birleştirmelerini sağlamalıdır. Günlük hayata dair durumların ve materyallerin kullanıldığı öncüllere dayalı sorular, öğrencilerin çıkarım yapma becerisini ölçerken edindikleri bilgileri nerede ve/veya hangi günlük hayat durumlarında kullanabileceklerine ilişkin farkındalık geliştirmelerini sağlayacaktır.
- 5) Bilişsel, duyuşsal ve psikomotor becerilerin değerlendirilmesinde bireysel veya grup çalışması şeklinde düzenlenmiş performans çalışmaları ve projelerden yararlanılabilir. Bunlar yapılandırılırken verilen görevlerin, gerçek hayat durumlarıyla ve diğer disiplinlerle ilişkilendirme yapılmasına, öğrencilerin daha üst öğrenim kurumlarında ve sonraki yaşantılarında kullanabilecekleri yazılı ve sözlü iletişim, araştırma yapma, iş birliği yapma, tasarım yapma, sunum yapma, rapor hazırlama, kaynak kullanma gibi becerilerini kullanmaya ve geliştirmeye teşvik edici olmasına dikkat edilmelidir.
- 6) Psikomotor ve duyuşsal becerilerin değerlendirilmesinde ise dereceli puanlama anahtarı veya derecelendirme ölçeği şeklinde tasarlanmış gözlem formlarından yararlanılabilir. Bu formlarda

öğretim programıyla öğrencilere kazandırılması hedeflenen tutum ve değerlere ilişkin ölçütlere (derse katılma, saygılı davranma, iş birliği yapma, sorumluluklarını yerine getirme, nezaket kurallarına uygun iletişim kurma vb.) yer verilmelidir. Gözlem formları yıl boyunca farklı zamanlarda ve sürekli olarak kullanılmalıdır. Öğrencilerin sergilemiş oldukları tutum ve davranışlara ilişkin zamanında ve yapıcı geri bildirimler verilmeli, öğrenciler olumlu tutum sergilemeleri konusunda motive edilmelidir.

1.3. YETERLİLİK VE BECERİLER

Toplumların teknoloji çağından bilgi çağına doğru ilerlemeleri ile son yıllarda meydana gelen bilimsel, teknolojik, sosyal değişim ve gelişmeler, toplumun öğrencilerden –geleceğin bireylerinden– beklentilerini de farklılaştırmıştır. Bu gelişme ve ilerlemeler, öğrencilere temel bilgi ve becerilerin yanı sıra eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, araştırma yapma, sorun çözme gibi bilişsel; sosyal ve kültürel katılım, girişimcilik, iletişim kurma, empati kurma gibi sosyal; öz denetim, öz güven, yaratıcılık, kararlılık, liderlik gibi kişisel yeterlilik ve becerilerin kazandırılmasını zorunlu kılmaktadır.

Öğretim programlarıyla öğrencilere kazandırılması hedeflenen yeterlilik ve beceriler ile bunlara ilişkin tanımlamalar, Avrupa Parlamentosu ve Konseyi tarafından 2008 tarihinde kabul edilen Avrupa Yeterlilikler Çerçevesi; Millî Eğitim Bakanlığınca öğrenci, öğretmen, okul, ilçe ve il gelişim seviyelerinin ülke genelinde yıllık olarak izlenmesi, değerlendirilmesi amacıyla hazırlanan “Millî Eğitim Kalite Çerçevesi”; Millî Eğitim Bakanlığı ve Yükseköğretim Kurulu başta olmak üzere kamu kurum ve kuruluşları, işçi ve işveren sendikaları, meslek örgütleri ve ilgili sivil toplum kuruluşlarıyla iş birliği içerisinde ulusal ve uluslararası konu uzmanlarının katkılarıyla hazırlanan, 02/01/2016 tarih ve 29581 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren “Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi” dikkate alınarak belirlenmiştir. Yeterlilik ve beceriler ile bunlara ilişkin tanımlamaların belirlenmesinde ayrıca “21. Yüzyıl Becerileri” olarak anılan yeterlilik ve beceriler ile bunlara ilişkin açıklamalar dikkate alınmıştır.

Kazanımların işleniş sürecinde bu yeterlilik ve becerilerin kazandırılmasına ve geliştirilmesine yönelik yöntem ve tekniklerin kullanılması, etkinlik ve çalışmalara yer verilmesi, öğrencilerin bir üst öğretim kurumunda, meslek hayatlarında ve günlük hayatlarında başarılı ve üretken bireyler olmalarına katkı sağlayacaktır.

Tablo 1. Öğrencilere Kazandırılması Hedeflenen Yeterlilikler ve Bu Yeterliliklerle İlgili Bilgi, Beceri ve Tutumlar

Yeterlilikler	Yeterliliklerle ilgili bilgi, beceri ve tutumlar
Ana dilde iletişim	<ol style="list-style-type: none"> 1. Yazılı, sözlü ve sözlü olmayan iletişim araçlarını kullanarak etkili şekilde iletişim kurma. 2. Ortamın gereklilikleri doğrultusunda iletişim kurma 3. Duygu, düşünce ve görüşlerini sözlü ve yazılı olarak ortama uygun ve ikna edici şekilde ifade etme. 4. Dil becerilerini olumlu ve sosyal olarak sorumlu/sağduyulu şekilde kullanma.
Yabancı dillerde iletişim	<ol style="list-style-type: none"> 1. Toplumsal gelenekleri, kültürel öğeleri, dil çeşitliliğini fark etme ve takdir etme. 2. Sözlü ve yazılı mesajları anlama. 3. İhtiyaçları doğrultusunda metinler okuma, okuduğunu anlama ve metin üretme. 4. Yaşam boyu öğrenmenin parçası olarak resmi olmayan dili (günlük konuşma dilini) öğrenme. 5. Kültürel çeşitliliğe saygı duyma. 6. Dil öğrenmeye ve uluslararası iletişime merak ve ilgi duyma.
Matematik yeterliliği	<ol style="list-style-type: none"> 1. Matematik teorilerini, ölçümleri, temel işlemleri, formülleri, gösterimleri bilme. 2. Matematik kavram ve terimlerini anlama ve kullanma. 3. Günlük hayat durumlarında karşılaşılan problemlerin çözümünde matematiksel düşünme tarzını (mantıksal ve uzamsal düşünme) ve sunumunu (formüller, modeller, yapılar, grafikler, tablolar) kullanma. 4. Temel matematik prensiplerini ve işlemlerini günlük durumlarda (evde ve/veya işte) uygulama. 5. Matematiğe karşı olumlu tutum geliştirme.
Bilim ve teknoloji yeterliliği	<ol style="list-style-type: none"> 1. Doğal hayatı anlamak için sorular sorma ve delile dayalı sonuç çıkarma. 2. İnsan eylemlerinin sebep olduğu değişimleri kavrama. 3. Bireysel olarak doğal hayata karşı sorumluluklarını kavrama. 4. Doğal hayata ilişkin temel prensipleri, temel bilimsel kavramları, metotları, teknolojiyi, teknolojik ürünleri ve işlemleri bilme. 5. Bilim ve teknolojinin doğal hayat üzerindeki etkisini kavrama. 6. Bilimsel sorgulamanın özelliklerini kavrama. 7. Sebep sonuç ilişkisi kurma. 8. Etik ve güvenlikle ilgili konular hakkında bilgi sahibi olma.
Dijital yeterlilik	<ol style="list-style-type: none"> 1. Bilgi çağı teknolojilerinin yapısını, günlük yaşam durumlarındaki (kişisel, sosyal ve iş yaşamında) rolünü ve sağladığı fırsatları kavrama. 2. Temel bilgisayar uygulamalarını (word işlemcisi, veri tabanları, bilgi depolama ve yönetim vb.) kavrama. 3. İş, boş zaman, bilgi paylaşımı, öğrenme ve araştırma için İnternet ve elektronik medyanın (e-posta vb.) fırsatlarını ve potansiyel risklerini kavrama. 4. Mevcut bilginin ve bilgi kaynaklarının güvenilirliğini sorgulama. 5. Etkileşimli medyanın kullanımında dikkat edilmesi gereken yasal ve etik prensipleri kavrama ve sorumluluk sahibi şekilde kullanma. 6. Bilgiyi araştırma, toplama, işleme, eleştirel ve sistematik şekilde kullanma. 7. Sunulan bilgilerin güvenilirliğini sorgulama. 8. Bilgi üretmek, sunmak ve kavramak için gerekli araçları kullanma. 9. İnternet tabanlı servislere erişme, araştırma ve kullanma. 10. Bilgi çağı teknolojilerini kültürel, sosyal ve/veya profesyonel amaçlarla kullanma.
Öğrenmeyi öğrenme	<ol style="list-style-type: none"> 1. İş ya da kariyer hedefleri için gerekli yeterlilik, bilgi, beceri ve nitelikleri bilme. 2. Kendi öğrenme stratejilerini, güçlü ve zayıf yönlerini bilme. 3. Eğitim, hizmet içi eğitim, rehberlik, danışmanlık fırsatlarını araştırma. 4. Daha sonraki öğrenmeler için gerekli okuryazarlık, matematiksel beceri ve bilgi iletişim teknolojilerini kullanma becerisi edinme ve geliştirme. 5. Öğrenmesini ve kariyerini yönetme. 6. Öz disiplin ve bağımsız çalışma becerileri edinme. 7. Öğrenme sürecinin bir parçası olarak iş birlikli çalışma, heterojen gruplardan faydalanma, öğrendiklerini paylaşma. 8. Kendi öğrenmesini ve çalışmasını değerlendirme. 9. Gerek duyduğunda nasihat ve bilgi alma. 10. Kendisini motive etme ve kendisine güven duyma. 11. Problem çözme becerisi geliştirme. 12. Engel ya da değişikliklerle baş edebilme. 13. Önceki öğrenmelerinden ve deneyimlerinden yararlanma. 14. Öğrendiklerini çeşitli hayat durumlarında uygulama. 15. Öğrenme fırsatlarını arama ve değerlendirme.

Yeterlilikler	Yeterliliklerle ilgili bilgi, beceri ve tutumlar
Sosyal yeterlilikler	<ol style="list-style-type: none"> 1. Farklı toplum ve çevrelerde (örneğin, iş) kabul edilen davranış kurallarını bilme. 2. Toplum ve kültürle ilgili temel kavramları bilme. 3. Kültürel çeşitliliğin farkında olma ve saygı gösterme. 4. Milli kültürel kimliğini özümseme ve diğer kültürlerle nasıl etkileşim içinde olduğunu kavrama. 6. Tolerans gösterme, empati kurma, dayanışma, iş birliği yapma. 7. Stresten ve çatışmalardan kaçınma. 8. Sosyoekonomik gelişmelere ve kültürler arası iletişime ilgi duyma. 9. Farklı bakış açılarına saygı duyma, ön yargıların üstesinden gelme ve uzlaşmacı bir tutum sergileme. 10. Demokrasi, adalet, eşitlik vatandaşlık, insan hakları, yerel, ulusal, uluslararası kuruluşlar hakkında bilgi sahibi olma. 11. Güncel gelişmeleri takip etme. 12. Ülkesinin tarihi ve dünya tarihi hakkında bilgi sahibi olma. 13. Toplumu ilgilendiren problemlerin çözümü ile ilgilenme. 14. Toplumsal ilişkilerde ve komşuluk ilişkilerinde yapıcı katılım sağlama. 15. Toplumsal uyumu sağlamak için paylaşılan değerleri benimseme ve bunlara saygı duyma. 16. Diğer insanların özeline saygı duyma.
İnisiyatif alma ve girişimcilik	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kişisel, profesyonel ve/veya iş hayatında fırsatların farkına varma. 2. Etik değerleri benimseme. 3. Etkili sunum yapma. 4. Uzlaşmacı olma. 5. Bireysel ve grup olarak çalışma. 6. Kendi güçlü ve zayıf yönlerini tanıma ve sorgulama / değerlendirme. 7. Gerektiğinde risk alma. 8. Durum değerlendirmesi yapma. 9. Kişisel, sosyal ve iş hayatında inisiyatif alma ve yenilikçi düşünme. 10. Hedeflere ya da kişisel amaçlara ulaşmada kararlı olma.
Kültürel farkındalık ve ifade	<ol style="list-style-type: none"> 1. Yerel, ulusal ve uluslararası kültürel mirasın farkında olma. 2. Önemli kültürel çalışmalar ve popüler kültür hakkında bilgi sahibi olma. 3. Kültürel ve dilsel çeşitliliğin farkında olma. 4. Yaşamda estetik faktörlerin önemini kavrama. 5. Sanat eserlerine ve sanat çalışmalarına değer verme ve takdir etme. 6. Kültürel yaşama katılma

1.4. DEĞER EĞİTİMİ

Bireyin ulusal ve evrensel değerlere sahip olması, değerler eğitimini edinip özümsemesine bağlıdır. Bu amaçla bireyin bilişsel olarak ahlaki değerlerin bireysel ve toplumsal hayata yapacağı olumlu etkileri fark etmesi, olumlu ve olumsuz değerleri ayırt etmesi, kuralları sorgulaması gerekir. Bu, çevresindeki sosyal problemler veya ihtiyaçlarla grup, kurum ve sosyal örgütleri ilişkilendirmesi, eylemlerinin kendisinde ve çevresinde meydana getirdiği değişiklikleri izlemesi, eylemlerini gerekçelendirmesi, tarihî, millî ve manevi değerleri bilmesi ve benimsemesi, çevresindeki olayları anlamlandırması ve yorumlaması ile mümkündür. Bununla birlikte bireyin ahlaki değerlere önem vermesi, sahip olması ve geliştirmesi, olumlu değerlere uygun davranmaya ve değişik kültürleri tanımaya istekli olması, insanların birlikte yaşamalarını destekleyen değerleri koruma ve geliştirme konusunda sorumluluk üstlenmesi, dostça ve kardeşçe yaşamaya özen göstermesi, insanların ihtiyaçlarına duyarlı olması, duygu, düşünce ve davranışlarını kontrol edebilmesi, duyuşsal becerilerinin gelişimi ile doğrudan ilişkilidir.

Değerler; inanışlar, tarih, aile, kültür ve içinde yaşadıkları toplum tarafından şekillendirilir. Kişinin değerleri; aldığı kararları, yaptığı seçimleri, davranışlarını ve toplum içinde yaşadığı insanlar üzerindeki etkisini belirler. Okullar ve öğretim programları, sosyal davranış modelleri sağlayarak öğrencilerin değer sistemlerinin gelişiminde önemli rol oynar. Okuldaki etkinlikler aleni ya da örtük olarak öğrencilerin değerlere ilişkin bilgi ve kavrayışlarını, birey ve toplumun bir üyesi olarak belirli değerleri davranışa dönüştürmeleri için gereken becerileri geliştirmelerine yardımcı olur.

Öğretim programlarıyla öğrencilere kazandırılması hedeflenen değerler on ana başlık altında toplanmıştır (Tablo 2). Bu değerler birbirlerinden kopuk değildir ve her biri farklı bir takım değerleri de içinde barındırmaktadır.

Tablo 2. Öğrencilere Kazandırılması Hedeflenen Değerler ile Bunlara İlişkin Tutum ve Davranışlar

DEĞERLER	DEĞERLERLE İLİŞKİLİ TUTUM VE DAVRANIŞLAR
ADALET	Adil olma Eşit davranma Paylaşma
DOSTLUK	Diğerkâmlık Güven duyma Sadık olma Vefalı olma Yardımlaşma
DÜRÜSTLÜK	Açık ve anlaşılır olma Doğru sözlü olma Etik davranma Güvenilir olma Sözünde durma
ÖZ DENETİM	Davranışlarını kontrol etme Davranışlarının sorumluluğunu alabilme Öz güven sahibi olma
SABIR	Azimli olma Tahammül etme
SAYGI	Alçakgönüllü olma Başkalarına kendine davranılmasını istediği şekilde davranma Diğer insanların kişiliklerine değer verme
SEVGİ	Aile birliğine önem verme Fedakârlık yapma
SORUMLULUK	Kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma
VATANSEVERLİK	Çalışkan olma Dayanışma Kurallara ve kanunlara uyma Tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma Toplumunu önemseme
YARDIMSEVERLİK	Cömert olma Fedakâr olma İş birliği yapma Merhametli olma Misafirperver olma Paylaşma

Değerlerin, davranışa ve tutuma dönüştürülmesi teşvik edilmeli, öğrencilerde bu değerlere ilişkin farkındalık oluşturulmalıdır. Değerler eğitimi, eğitimin özü ve ruhudur. Ayrı bir program ya da konu alanı olarak görülmemelidir. Bu bakımdan okullar ve öğretmenler bu değerleri öğretim programlarının bütünlüyci bir parçası olarak ele almalı ve uygun yaklaşımları kullanarak öğrencilerine kazandırmalıdır. Öğrenme öğretme sürecinde değerlerin aktarılmasında, tutum ve davranışa dönüştürülmesinde aşağıdaki hususlara dikkat edilmelidir.

Değer eğitimi, öğretim programlarındaki ifadelerden fazlasıdır.

Değerler, yalnızca öğretim programlarında yer alan ifadeler olmaktan çıkarılmalı, öğrencilere okul içinde ve dışında değerleri pratiğe dönüştürmeleri için uygun ve etkili fırsatlar sağlanmalıdır. Değer eğitimi, öğretmenlerle başlamaktadır. Öğretmen, değerlerin aktarımında model ve kolaylaştırıcı olmalıdır. Öğretmen değerleri belirlemeli, tanımlamalı ve öğrenme ortamı ile öğretim yöntem ve stratejilerini bunların aktarılmasını sağlayacak şekilde düzenlemelidir. Değer odaklı öğretim yaklaşımı, gerçek hayat durumlarını, simülasyonları ve rol oynamayı içeren deneyimsel öğrenmeye uygundur. Kavramlar, eylem ya da davranışlarla ilişkilendirilmelidir. Yardım severlik denildiğinde bunun nasıl görüldüğü hakkında da bilgi verilmelidir. Öğrencilerin kendi ve toplum değerlerini keşfetmelerine fırsat sağlanmalıdır.

Değerler, konu anlatımı şeklinde aktarılmamalı ve öğretim programı kazanımlarından kopuk olmamalıdır.

Değerler, öğrencilere kazanımların içerik boyutu (konu) ile ilişkilendirilerek aktarılmalıdır. Konudan kopuk bir şekilde verilen değerlerin özümsemesi zor olacak, anlamlılığını ve kalıcılığını yitirecektir. Öğrenme öğretme sürecinde, değerler aktarılırken konu anlatımından ziyade öğrencilerin akıl yürütme, sorgulama, araştırma, yorum yapma, ilişkilendirme ve değerlendirme becerilerini kullanabileceği çalışmalara yer verilmelidir. Öğrencilerin ahlaki ikilemlerin yer aldığı metinleri, gazete haberlerini okumalarına, çıkarımda bulunabilecekleri soruları cevaplamalarına, tartışmalarına, kendi görüş ve düşüncelerini ifade etmelerine, bu ikilemlerin bireysel ve toplumsal yaşama yansımalarını değerlendirmelerine olanak sağlayan etkinliklere yer verilmelidir.

Öğrencilerin kendilerini güvende hissedecekleri, destekleyici bir öğrenme ortamı oluşturulmalıdır.

Öğrenme öğretme ortamı, öğrencilerde olumlu his ve deneyimler uyandırmalı, kendilerini anlamalarına yardımcı olmalı, sorgulamayı desteklemeli, değerleri keşfettirmeli ve değerlere ilişkin bilgileri uygulamaya dönüştürerek anlamlı kılmalıdır. Sınıfta öğrencilerin kendilerini rahat ve güvende hissetmelerini sağlamak için toplum bilincini geliştiren, karşılıklı sevgi, saygı ve güven ortamı oluşturulmalı; ön yargılı ithamlara, kaba hitaplara ve ayrımcılığa müsaade edilmemelidir.

Değerler aktarılırken bütüncül bir bakış açısı benimsenmelidir.

Toplumsal değerlerin özümsemesi ve aktarılması sadece sınıf ortamı ile sınırlandırılmamalıdır. Değer eğitiminde kapsamlı bir yaklaşım benimsenmeli, aile, okul çalışanları ve toplumdaki insanlar eğitim sürecine dâhil edilmelidir. Değerlerin aktarılmasında tek bir yöntem ve yaklaşıma bağlı kalınmamalı, farklı yöntem ve teknikler bir arada dengeli biçimde kullanılmalıdır.

2.1. TARİH DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMININ TEMEL FELSEFESİ VE GENEL AMAÇLARI

On dokuzuncu yüzyılda ulus devletlerin ortaya çıkmasını takiben genel eğitim kurumlarına verilen en önemli görevlerden birisi, vatandaşlık bilinci gelişmiş bireyler yetiştirmek olmuştur. Bu doğrultuda dil ve edebiyatın yanı sıra tarih derslerine de özel önem verilmiştir. Bu dönemde, geçmişteki olay ve olguların tarihçiler tarafından ortaya konulduğu haliyle öğrencilere aktarılmasını temel alan geleneksel tarih öğretimi anlayışı hâkim olmuştur. Yirminci yüzyılın son çeyreğinde gelişen yeni tarih öğretimi anlayışında ise bilgidен ziyade tarihsel düşünme becerileri ön plana çıkarılmış ve öğrencilere kanıt değerlendirme, eleştirel düşünme ve problem çözme gibi becerilerin kazandırılması hedeflenmiştir.

Öğrencilere, geçmişe dair bilgiler verilmesi ve bu bilgiler aracılığıyla tarihe özgü çeşitli yeterlilik ve beceriler kazanmaları amacıyla hazırlanan Tarih Dersi Öğretim Programı, tarih biliminin doğasına uygun olarak sosyal bilimlerin farklı dallarının perspektif ve terminolojisinden yararlanılarak hazırlanmıştır. Bu öğretim programı anlayışı; öğrencilerin tarihteki farklı konulara bütüncül bir bakış açısıyla bakmasını sağlamanın yanında tarih derslerini daha anlaşılır ve zevkli hale getirmeye de yardımcı olacaktır.

Kronolojik ve tematik anlayışların bir araya getirildiği bir yaklaşımla düzenlenen öğretim programıyla, öğrenenlerin aktif olarak rol aldığı bir öğrenme ortamında tarihî bilginin yapılandırılması amaçlanmıştır.

Ünitelerin içeriğini oluşturan konuları ilgili kavramlarla beraber öğretmeyi hedefleyen öğretim programı, bu yapıyla anlamlı ve kalıcı öğrenmeye katkı sağlayacaktır. Öğretim programı her bir ünite de geçen temel kavram, olgu ve genellemeleri ön plana çıkarmaktadır. Tarihî olayların sağlıklı bir biçimde öğrenilebilmesi için her bir olayla ilgili temel kavram, olgu ve genellemeler arasındaki ilişkinin öğrenenler tarafından anlaşılması gerekmektedir. Öğrencilerin kavramlardan hareketle olgulara olgulardan da genellemelere ulaşmaları beklenir.

Tarih Dersi Öğretim Programı, önceki öğretim programlarının aksayan ve eleştirilen yönleri dikkate alınarak hazırlanmıştır. Öğretim programının içeriği hazırlanırken kavram ve olgulara dair soyut temalara ilişkin somut tarihî örneklerde Türk, İslam ve Anadolu tarihlerine ağırlık verilmiştir. Bu bakış açısı çerçevesinde içeriğin sunumunda insanlık tarihinin birikimi Türk ve Türkiye tarihinden seçilen olaylar merkezinde ele alınmıştır. Öğrencilerin, tarihî olay ve olguları mekânın yanı sıra maddi manevi bağlam ve yapılarla da ilişkilendirerek neden ve sonuçlarıyla birlikte derinlemesine analiz etmeleri amaçlanmıştır.

Bu yaklaşımla hazırlanan Tarih Dersi Öğretim Programı, 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nun 2. maddesinde ifade edilen Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları ile Türk Millî Eğitiminin Temel İlkeleri esas alınarak aşağıda sıralanan amaçları gerçekleştirmek üzere düzenlenmiştir.

Bu programla öğrencilerin;

- 1) Geçmişten bugüne insanlığın birikimli mirasını kavramaları,
- 2) İnsanlık/dünya, Türk ve Türkiye (Anadolu) tarihinin farklı dönemlerini anlamak için gereken kavram, olay, olgu, kişi ve kurum bilgilerini kazanmaları,
- 3) Türk, İslam ve Türkiye tarihinde rol oynamış önde gelen siyasi ve sosyal teşekküller ile önemli şahsiyetleri tanımaları,
- 4) Yaşadıkları toplum, ülke ve dünyanın bugünlere nasıl geldiğinin farkındalığını kazanarak, günümüzde olup bitenleri yorumlamayı ve geleceğe yönelik projeksiyonlar oluşturabilmeyi kapsayan bir tarih bilinci geliştirmeleri,
- 5) İnsanlık tarihi bağlamında Türk milletinin ve Türk kültürünün geçmişten bugüne serüvenini takip etmeleri ve anlamaları,
- 6) Medeniyetimizin dayandığı temel değerleri kavramaları, benimsemeleri ve bunları davranışlarına yansıtmaları,
- 7) Tarihi bir olay veya olgunun yerel, ulusal ve uluslararası boyut ve etkileşimleri olduğu konusunda farkındalık oluşturmaları,
- 8) Tarihi olayların, meydana geldiği dönemin siyasi, sosyal, kültürel, ekonomik ve dinî özelliklerini yansıttığını ve bu nedenle bir olayı değerlendirirken olayın meydana geldiği dönemin koşullarını dikkate almanın gerekliliğini kavramaları,
- 9) Birincil ve ikincil kaynaklarda yer alan kanıtları belirleme, analiz etme, yorumlama ve değerlendirmeyi içeren tarihe özgü yeterlilik ve becerileri geliştirmeleri, edindikleri bilgilerin doğruluğunu ve geçerliliğini sorgulayarak kanıtla desteklenen çıkarımlarda bulunmaları,
- 10) Millî kimlik ve aidiyet duygularını geliştirerek Türkiye'nin küreselleşen dünya içindeki yerini ve rolünü kavramaları,
- 11) Geçmişin tarihi bilgiye dönüştürülmesi süreçlerinde tarihçilerin esas aldıkları ilkeler ile yararlandıkları yöntemleri ve kullandıkları becerileri birer yaşam becerisi haline getirmeleri,
- 12) Belirli bir tarihi olay veya olgunun farklı bakış açıları veya tarih görüşleri doğrultusunda çeşitli biçimlerde değerlendirilip yorumlanabileceği konusunda farkındalık oluşturmaları ve bu farklı anlayışlara saygı duymaları,
- 13) Toplumsal birlik ve dayanışmanın sağlanması ve sürdürülmesinin yanı sıra millî kimliğin oluşmasında ortak tarihin rolünü kavrayarak kültürel ve tarihi mirasa sahip çıkan bireyler olarak yetişmeleri amaçlanmaktadır.

2.2. ALANA ÖZGÜ YETERLİLİK VE BECERİLER ¹

Tarih biliminin doğası ve tarihçilerin çalışma yöntemlerine dayanan bu beceriler; öğrencilerin tarihsel kavramlar ile geçmişteki olayları, olguları, gelişmeleri, kişileri, yerleri ve ilişkileri kendi özgün bağlamları çerçevesinde ele alıp analiz ederek kavramalarını sağlamaya yönelik kapasite ve yeterlilikleri ifade eder. Tarihsel düşünme becerileri aynı zamanda; öğrencilerin kronolojik olarak akıl yürütmelerine, geçmişteki olay ve olgular arasında neden-sonuç bağlantıları kurmalarına, sosyal yapılar, kurumlar ve siyasi teşekküllerin zaman içerisinde geçirdikleri değişimleri ile süreklilik arz eden özelliklerini kavramalarına, geçmişteki olay ve olguları güncel olay ve olgularla ilişkilendirmelerine olanak sağlamayı amaçlar. Tarihsel düşünme becerileri aşağıda kısaca açıklanmıştır:

Kronolojik Düşünme Becerisi: Kronolojik düşünme tarih biliminin temelidir. Kronoloji, olayların ne zaman ve hangi sırayla meydana geldiğidir. Öğrencilerin kronoloji becerisi olmadan olaylar arasındaki ilişkileri incelemesi veya tarihteki sebep-sonuç ilişkilerini açıklaması imkânsızdır. Kronoloji, tarihsel düşünmeyi düzenleyen zihinsel bir yapı işlevi görür. Bu becerinin kazandırılmasının ön şartı gün, ay, yıl, dönem, çağ, yüzyıl vb. zaman kavramları ve takvim çeşitleri ile bunlara ait temel kavramların (MÖ, MS, yüzyıl vb.) karşılaştırmalı olarak öğretilmesidir.

Tarihsel Kavrama Becerisi: Tarihsel metinlerin en belirleyici özelliklerinden biri de tarihi olayları tutarlı bir şekilde yeniden düzene koymasındır. Bunun da ötesinde tarihsel metinler; tarihin akışı içerisinde insanların eğilimlerini, karşılaştıkları sorunları, yaşadıkları karmaşık dünyayı açıklama gücüne sahiptirler. Öğrenciler; öykü, biyografi, otobiyografi ve benzeri metinleri anlamak için bu metinleri zihinlerinde canlandırarak okuma yeteneğini geliştirmelidir. Bunu yaparken birey ve grupların niyetlerini, eğilimlerini, değer yargılarını, fikirlerini, umutlarını, şüphelerini, kararlarını, güçlü ve zayıf yanlarını göz önüne almalıdır.

Tarihsel metinleri kavramak ayrıca öğrencilerin tarihsel yaklaşım edinmelerini yani geçmişteki olayları yaşandığı dönemin şartları ve kavramlarıyla ele alarak o dönemi yaşayanların bakış açısıyla inceleyebilmelerini gerektirir. Bunun için öğrenciler; geçmişe ait buluntu, belge, günlük, mektup, sanat eseri, edebi ürün vb. kaynakları incelerken geçmiş bugünün kavram ve normlarıyla değerlendirmekten kaçınmayı öğrenmeli ve olayların meydana geldiği tarihsel bağlamı göz önünde bulundurmalarıdır. Ayrıca bu önemli kazanımların ötesinde öğrenciler; tarihsel olayları yeniden açıklayan veya yorumlayan anlatıları da kavrayacak becerileri geliştirmeli, tarihsel akış içinde etkili olmuş güçler arasındaki ilişkiyi ve bu güçlerin olayların gidişatını nasıl etkilediğini analiz edebilmelidir.

¹ Burada yer alan beceri ve yeterliliklerin bir kısmı <http://www.nchs.ucla.edu/history-standards/standards-for-grades-k-4/historical-thinking-standards> adlı İnternet sitesinden özetlenerek tercüme edilmiştir.

Neden-Sonuç İlişkisi Kurma Becerisi: Açık bir şekilde görünmeseler de geçmişteki olay ve olgular bir veya daha fazla boyutuyla birbirleriyle ilişkili olabilmektedir. Bir olayın sonuçları veya oluşturduğu etkiler, başka bir olay veya olgunun ortaya çıkmasına yol açabildiği gibi olayın yönünün veya kapsamının belirlenmesine de sebep olabilmektedir. Öğrencilerin geçmişteki olay ve olgular arasındaki ilişkileri keşfedip bu ilişkileri göz önünde bulundurarak geçmişe bakmaları tarihi bilgiyi kendi özgün bağlamında değerlendirebilmeleri açısından önem arz etmektedir. Öğrencilerin tarihsel neden-sonuçlar arasındaki ilişkileri belirlemelerine, analiz etmelerine ve değerlendirmelerine olanak sağlanması bir olayın birden fazla sebep ve sonucunun olabileceğini kavramaları açısından da önemlidir.

Değişim ve Sürekliliği Algılama Becerisi: Geçmişin her hangi bir kesiminde birden fazla gelişmenin aynı anda meydana geldiği muhakkaktır. Bunların bazıları hızla değişip dönüşürken bazılarının da uzun süreler devam ettiği görülür. Örneğin 1946 yılından itibaren Türkiye’de çok partili siyasi hayata geçilmesine rağmen aynı dönemde insanların yaşamında çok büyük değişiklikler olmamıştır. Siyasi sistemdeki bu değişim, daha uzun bir süre zarfında toplum hayatını etkilemeye devam etmiştir. Eğer öğrenciler, “1949 yılında Türkiye’de herhangi bir şey olmamıştır.” diyorlarsa bunun nedeni öğrencilerin geçmişi yalnızca bir “olaylar listesi” olarak görüyor olmalarıdır. Değişim ve sürekliliği anlamının yollarından biri sağduyumuza güvenerek hangi dönemlerde hiçbir değişim olmadığına, hangi dönemlerde sınırlı değişimler gerçekleştiğine ve/veya hangi dönemlerde önemli değişimler meydana geldiğine bakmaktır. Değişim ve süreklilik konusunda bir yargıya varmadan önce, geçmişteki iki farklı tarih arasında veya geçmişteki bir zaman ile günümüz arasında nelerin değiştiğini ya da nelerin aynı kaldığını görmemiz gerekir. Osmanlı’dan Cumhuriyet’e geçişte yaşanan değişimler ve devam eden durumlar buna örnek olarak gösterilebilir.

Zaman içerisinde meydana gelen değişimleri bazen gelişme veya ilerleme bazen de gerileme veya bozulma olarak nitelendiririz. Tarih içerisindeki değişimlerin geçmişteki ve günümüzdeki farklı örneklerle karşılaştırılmalarına olanak sağlayan örnek olay incelemeleri, metin (mektuplar, gazete haberleri, biyografiler vb.) ve görsel (fotoğraf, film, resim vb.) analizleri bu becerinin geliştirilmesine katkı sağlayacaktır.

Tarihsel Sorgulamaya Dayalı Araştırma Becerisi: Tarihsel düşünmenin belki de hiçbir boyutu, “tarih yazmak” veya “tarih çalışmak” kadar heyecanlı ve geliştirici değildir. Tarihsel sorgulama; konu hakkındaki kanıtların yeterince zengin olduğu, olayda yer alan insanların konuşturulduğu, olayla ilişkisi olan farklı bakış açıları ve farklı geçmişlere sahip insanların çıkar, inanış ve fikirlerini yansıttığı ölçüde iyi bir sorgulama türüdür. Öğrencilerin bir dokümanı, bir kaydı, arkeolojik bir kalıntıyı veya tarihsel bir mekânı incelemeleri teşvik edilir. Tarihsel sorgulamaya bir problemin tanımlanmasıyla başlanmalıdır. Metinde sunulan tarihsel anlatının kritik noktalarında sorgulama yapmak

gerekmektedir. Bunun için geçmişe ait kanıtlar yardımıyla yani tarihsel dokümanlarla, tanıkların anlatımları, mektuplar, günlükler, buluntular ve fotoğraflarla çalışılmalı, tarihi mekânlara geziler düzenlenmeli ve sözlü tarih çalışmaları yapılmalıdır.

Kanıt temelli öğrenmeye dayanan bu süreçte, öğrencilerin belge veya buluntunun ait olduğu tarihsel dönem hakkındaki bilgileri ve bu konuya ilişkin ulaşabildikleri kaynaklar çok önemlidir. Öğrencilerin ellerindeki kanıtlar, ele alınan konuyla ilgili bir yargıya varmak ya da bir sonuç çıkarmak için bazen yetersiz olabilir. Boşlukları doldurmak, eldeki belgeleri değerlendirmek ve güçlü bir tarihsel anlatı oluşturmak daha kapsamlı bilgiler ve daha geniş bir bakış açısı gerektirir. Bu noktada öğrencilere çeşitli kaynak ve materyallere erişim fırsatı sağlanmalıdır. Bu süreçte öğrenciler; ellerindeki malzemeleri hem gerçek olmaları ve güvenilirlikleri açısından hem de sundukları bilgiler açısından sorgulamayı, aralarındaki benzerlikleri ve farklılıkları tespit etmeyi ve elde ettikleri bilgilerden yola çıkarak kendi tarihsel metin ya da anlatılarını oluşturmayı öğrenebilirler. Böylece öğrenciler sorgulamaya dayalı araştırmanın kendi üretkenliklerine katkısını fark edeceklerdir. Yazılı tarihin bir insan yapımı olduğunu ve dolayısıyla geçmiş hakkındaki birçok yargının geçici ve tartışılabilir olduğunu daha iyi anlayacaklardır. Öte yandan dikkatli bir araştırmanın geçmişle ilgili sorunların üzerindeki sis perdesini kaldırabileceğini ve daha önce ortaya atılmış iddiaları çürütebileceğini kavrayacaklardır. Sorgulamaya dayalı tarihsel araştırmaya etkin olarak katılan öğrenciler tarihçilerin geçmişi neden sürekli yeniden yorumladıklarını anlayacaklardır. Yeni yorumların sadece yeni bulunmuş kanıtlar doğrultusunda oluşturulmadığını, sonradan ortaya çıkan bakış açıları ışığında da oluşturulabileceğini öğreneceklerdir.

Tarihsel Analiz ve Yorum Becerisi: Öğrenciler tarihsel metni analitik bir bakış açısıyla inceleyebilen iyi bir tarih okuyucusu olmalıdır. Bunun için öğrencilerin; temel olguyu, doğru cevabı ve en geçerli yorumu bulma konusunda doğru bir bakış açısına sahip olmaları gerekir. Öğrencilere; “Amaca uygun okuyor muyum?”, “Öğrenmek istediğim bu mu?” gibi sorular sordurmak gerekir. Aksi takdirde öğrenciler her tarihsel metinde anlatılanların peşinen doğru ve gerçek olduğunu düşünebilirler. Bu tür sorunlar tarih ders kitaplarının tarihî bilgiyi geleneksel olarak aktarma biçimlerinden de kaynaklanmaktadır. Bu nedenle ders kitaplarında olgular belirlenmiş bir sonuca doğru sıralı bir şekilde sunulmaktadır. Bu sorunun üstesinden gelebilmek için ele alınan her konuyla ilgili birden fazla kaynak kullanmak gerekir. Böylece öğrencinin diğer tarih dokümanlarını ve buluntularını kullanarak geçmişe ilişkin farklı yorumları ve yaklaşımları görmesi mümkün olacaktır.

Tarih genellikle “geçmişte meydana gelen olaylar” olarak tanımlanır ve tarihten bu anlaşılır. Fakat yazılı tarih, sadece geçmişte olan olaylar değil bu olayların neden ve nasıl olduğu hakkında tarihçi ile olgular arasında gerçekleşen diyalogdur. Öğrenciler, tarihçilerin metinlerini oluştururken farklı olguları kullanabileceklerini ve bu olguları farklı yorumlayabileceklerini kavramalıdır. Tarihsel

inceleme veya araştırma belirli bir tarihsel konu hakkındaki iddiaları inceleyip değerlendirerek eldeki kanıtlara dayalı geçici de olsa geçerli sonuçlara ulaşmaktır.

Tarihsel analiz ve yorum yapabilmek için öğrenciler tarihsel kavrama becerilerini kullanmalıdır. Örneğin tarihî bir doküman veya metnin yazarını ya da kaynağını belirleme ve geçerliliğini değerlendirme (tarihsel kavrama becerisi) birbiriyle ihtilafli tarih metinlerini karşılaştırmanın (tarihsel analiz ve yorum becerisi) ön koşuludur. Analiz yapma, kavrama ile ilgili beceriler üzerine inşa edilerek öğrenciden tarihinin kanıtlarının ve bu kanıtlardan yola çıkarak yaptığı yorumlarının sağlamlığını değerlendirmesi istenir. İyi yazılmış tarihsel metinler, öğrencilerin tarihte neden sonuç ilişkilerini analiz etmelerini kolaylaştırır. Böylece öğrenci; toplumsal değişimin nasıl olduğunu, insanın eğilimlerinin önemini, süreç ve çıktılar kargaşası içinde insanın amaçlarını ve bunların diğer etkenler tarafından nasıl etkilendiğini analiz edebilir.

Tarihsel Sorun Analizi ve Karar Verme Becerisi: Sorun merkezli analiz ve karar verme etkinlikleri, öğrencilerin geçmişte insanların kritik anlarda yüz yüze geldiği sorun ve ikilemlerle karşılaşmalarını sağlar. Kritik dönemlerin sorun veya konularıyla yüzleşmek, mevcut alternatifleri analiz etmek, tercih edilmemiş seçeneklerin sonuçlarının ne olacağı hakkında değerlendirmeler yapmak ve bunları tercih edilmiş çözüm yollarının sonuçlarıyla karşılaştırmak öğrencilerin bu konulara ilgisini ve katılımını artıracaktır.

Sorun merkezli analiz ve karar verme etkinliklerinin iyi seçilmesi, öğrencilerin demokratik vatandaşlık anlayışı geliştirmelerine yardımcı olacaktır. Böylece öğrenci kamu yönetimi sorunlarını ve ahlaki ikilemleri tanımlar, sorunla ilgisi bulunan ve bu sorunun sonuçlarından etkilenmesi muhtemel olan kişilerin çıkar ve değer yargılarını analiz eder, bu ikilemi çözmek ve alternatif yaklaşımların sonuçlarını değerlendirmek için verileri kullanır, her yaklaşımın ahlaki boyutlarını değerlendirerek kazanç ve kayıplarını karşılaştırır. Böylece tarihsel sorun analizi bağlamında ve tarihsel belgede ortaya konan uzun vadeli sonuçlar ışığında insanların geçmişte uyguladıkları çözüm yollarını değerlendirir.

Geçmiş Geçmişteki İnsanların Bakış Açısıyla Bakabilme Becerisi veya Tarihsel Empati: Birçok öğrenci için geçmiş; bugünden tamamıyla farklı olan, kendilerinden farklı amaç, öncelik ve beklentilere sahip insanların çeşitli faaliyetlerde bulunduğu bir boyuttur. Diğer bir ifadeyle on beşinci yüzyıl Anadolu'sunda bir delikanlı veya genç kız olmak, günümüz Türkiye'sinde yaşayan, hangi modayı takip edeceğini, hangi marka cep telefonu veya ne tür özelliklere sahip bir tablet bilgisayar satın alacağını düşünen ve lise sonrasında eğitimine hangi alanda ve hangi üniversitede devam edeceği hususunda ailesiyle tartışmalara giren bir öğrenci için ne tür anlamlar ifade edebilir? Geçmişin kendi yaşantılarından bu derece uzak ve farklı olduğunu keşfetmek öğrenciler için oldukça zor ancak üstesinden gelinebilecek bir durumdur. Eğer öğrenciler geçmişteki sosyal yapıların nasıl ortaya çıktığını, bireyler ve grupların hangi değerlere, tutumlara ve inançlara sahip olduklarını ve bütün

bunların insan davranışlarını nasıl etkileyip yönlendirdiklerini kavrayabilirlerse geçmiş denilen o farklı dünyanın kapılarını daha da aralayabilirler. Tarihsel empati adı verilen bu beceri sayesinde öğrenciler; tarihî olay, olgu ve durumları anlatıcıların bize aktardıkları doğru, kapsamlı ve değişmez anlatılar biçiminde değerlendirilmesiyle ortaya çıkan anakronik öğrenme tuzaklarından da kurtulabilirler. Tarihsel empati; geçmişteki insanların hayatlarını ve eylemlerini çevreleyip yönlendiren sosyal, kültürel, entelektüel ve duygusal etkenleri anlamak ve geçmiş hakkında bir çıkarım veya değerlendirme yaparken bunları hesaba katmak anlamına gelir. Tarihî bir olayın kahramanı olan insanlar tam anlamıyla birbirlerine zıt inançlara veya dünya görüşlerine dayanarak hareket etmiş olabilirler. Bu yüzden tarihsel empati, geçmişte ve günümüzde birbirlerinden farklılaşan çeşitli dünya görüşlerini, bakış açılarını ve insan faaliyetlerini anlayabilmek için de önemlidir. Her ne kadar empati kavramını içerse de tarihsel empati sadece kendimizi bir başkasının yerine koyarak onun gibi hissetmek, düşünmek ve eylemde bulunmak demek değildir. Bütün bunlara ilave olarak bugündeki bizler ile geçmişteki başkaları arasındaki birçok farklılığı bilmeyi, kavramayı ve hesaba katmayı da gerektirir.

Yukarıdaki beceri ve yeterliliklerin dışında öğretim programı öğrencilerin; geçmişten bugüne yaşanmış önemli olay, olgu ve kırılma noktalarıyla ilgili farkındalığını da geliştirmeyi hedeflemektedir. Tarih derslerinde vurgulanması gereken diğer bir husus da "tarihsel önem"dir. Tarihsel önem, geçmiş anlam ve anlamlandırma amacıyla daha önceki dönemlerde olup bitmiş olay ve durumlar arasından bize ya da bugünde yaşayanlara daha anlamlı ve kıymetli görünenleri belirleyerek onlar üzerinde yoğunlaşma demektir.

2.3. ÖĞRETİM PROGRAMININ UYGULANMASINDA DİKKAT EDİLECEK HUSUSLAR

Tarih Dersi Öğretim Programının işlevsel bir biçimde kullanılabilmesi için öğretmenlerin dikkat etmesi gereken hususlar aşağıda sunulmuştur.

- 1) Tarih derslerinde anlamlı ve kalıcı öğrenmelerin meydana gelebilmesi için öğrencilerin bilmeleri gereken temel unsurlardan bir tanesi kavramlardır. Tarih öğretmenleri öğrencilerin ünitelerle ilgili bilgi düzeylerini tespit ettikten sonra, konu içinde temel kavramların öğretimine ilişkin uygulamalara (kavram haritaları, kavram ağları, yapılandırılmış grid, sözlük hazırlama vb.) yer vermelidir.
- 2) Tarih Dersi Öğretim Programı'nda önemli şahsiyetlere de vurgu yapılmaktadır. Tarihin şekillenmesinde önemli rol oynamış bu şahısların hayat ve kariyerleri ile tarihe mal olmuş eser ve faaliyetleri programda yer alan konu ve kazanımlarla ilişkilendirilerek öğretilmelidir.

- 3) Öğretmenler konuların öğretiminde yer temelli öğrenmeye dayalı etkinliklere de yer vermelidirler. Bu çerçevede, öğretmen denetiminde sanal müze ziyaretleri, çevre ve okul imkânları uygun ise tarihi mekân ve müze ziyaretleri yapılmalıdır. Öğretmenler ziyaretlerin; ilişkilendirilen kazanım ve açıklamaları doğrultusunda planlanması, uygulanması ve sonuçlandırılması konusunda gerekli tedbirleri almalıdır.
- 4) Öğretmenler, tarih dersi ile ilgili bilgi, beceri, değer ve tutumları öğrencilerine kazandırırken sadece ders kitaplarına bağlı kalmamalıdır. Öğretmenler, sınıf düzeylerini dikkate alarak mevzuata ve kazanımlara uygun olan öğretim materyalleri (sunum, etkinlik, çalışma kâğıtları, proje, okuma parçaları ile yazılı, görsel ve işitsel biçimlerdeki birinci ve ikinci elden tarihî kaynaklar vb.) hazırlamalı ya da EBA vb. ortamlarda var olan bu türden materyalleri derslerinde kullanmalıdır. Dijital kaynakların kullanımı hususunda Millî Eğitim Bakanlığı tarafından belirlenen kurallara uyulmalıdır. Özellikle, İnternet'ten indirilerek kullanılan materyallerin kullanımında intihal yapılmamalı, etik kurallara ve telif haklarına riayet edilmelidir.

2.3.1. Ders Kitabı Yazımında Dikkat Edilecek Hususlar

- 1) Her kazanım ifadesinde ilgili konu içeriği ana hatlarıyla verilmiştir. Kazanımlara ilişkin açıklamalarda ise ilgili konuya dair sınırlamalar ve özellikle vurgulanması gereken hususlar belirtilmiştir.
- 2) Önceki öğretim programlarıyla bu öğretim programı arasında mevcut konu benzerlikleri ders kitabı yazarını yanılgıya sevk etmemelidir. Ders kitabı yazarları kazanım ve açıklamalarının kapsam ve sınırlılıkları ile her üniteye ayrılan süreyi dikkate alarak içerik ve sunum tarzını belirlemelidir.
- 3) Konu başlıklarının belirlenmesinde, başlığın ilgili konunun bütün içeriğini kapsayacak kadar genel olmasının yanı sıra öğrencilerin dikkatini çekecek nitelikte olmasına da özen gösterilmelidir. Kitap yazarları gerek gördüklerinde konu başlıklarının altında alt başlıklara da yer verebilirler. Ancak öğrencinin dikkatinin dağılmaması için alt başlıkların sayısı çok arttırılmamalıdır.
- 4) Ders kitabında aşağılayıcı ve düşmanlıklara zemin hazırlayan ayrıştırıcı bir dil kullanılmamalıdır.
- 5) Ders kitabındaki görsellerin nitelikli olmasına özen gösterilmelidir. Görseller konunun amaç ve içeriğine uygun olmalı; kazanımlarla, öğrenme amaçlarıyla ve içerikle ilişkilendirilmelidir.
- 6) Ders kitabı içeriği toplumsal cinsiyet eşitliği dikkate alınarak hazırlanmalıdır.
- 7) Ders kitabındaki içerik kitap yazarlarının öznel değerlendirme ve yorumlarını içermemelidir.
- 8) Konu işlenişlerinde ve kurgu metinlerde anakronizme düşülmemelidir.

- 9) Kitap yazılırken alanın temel kaynakları kullanılmalı, alana ilişkin kavram ve terimler doğru bir biçimde yazılmalıdır. Bunun yanı sıra tarihle ilgili bilimsel çalışmaların yayınlandığı güncel kaynaklardan da yararlanılmalıdır.
- 10) Ders kitabında ünite öncesinde öğrencilerin konuya ilgi ve meraklarını uyandıracak, hazır bulunuşluk düzeylerini belirlemeye yarayacak ve onların ele alınan konuyu daha önce öğrendiklerinin yanı sıra güncel gelişmelerle ilişkilendirmelerini sağlayacak hazırlık çalışmalarına yer verilmelidir.
- 11) Ders kitabında geçmişe dair belgelerin yanı sıra resim, şiir, roman, biyografi, hikâye, mit, efsane ve özlü sözlere yer verilmelidir.
- 12) Her bir ünitenin içeriğine özgü olan kavramlar ünite girişinde belirtilerek konu işlenişinin uygun aşamasında açıklanmalıdır. Ele alınan konunun anlaşılabilmesi için bilinmesi elzem olan ve aynı zamanda öğrencilerin seviyesine uygun kavramlar belirlenmelidir.
- 13) Ders kitabındaki etkinlikler öğrencilerin gelişim düzeylerine uygun ve kazanımlarla tutarlı olmalıdır.
- 14) Konuların işlenişinde her bir kazanım ifadesinin vurguladığı “Tarihe Özgü Beceri ve Yeterlilikler” dikkate alınmalıdır. Örneğin 9.2.3. kazanımı işlenirken “değişim ve sürekliliği algılama” ile “tarihsel analiz ve yorum” becerilerinin öğrencilere kazandırılmasına yönelik etkinliklere yer verilebilir. Ya da 10.2.5. kazanımı işlenirken “tarihsel sorun analizi ve karar verme” ile “tarihsel empati” becerilerine dayanan bir işleniş planlanabilir.
- 15) Ünite sonu değerlendirme bölümlerinde dokümanlarla veya görsel unsurlarla (resim, fotoğraf, grafik, tablo vb.) desteklenmiş, düşünme becerilerini kullanmayı gerektirecek ve öğrencilerin konuyla ilgili öğrenme düzeylerini belirlemeye yönelik çoktan seçmeli, açık uçlu (kısa veya uzun cevaplı) sorulara yer verilmelidir. Sorular yapılandırılırken soruların kazanımların gerektirdiği bilgi, beceri ve değerlere uygun olmalarına dikkat edilmelidir.
- 16) Ünitelerle ilişkili görsellere, okuma parçalarına, bilimsel metinlere, etkinliklere ve özlü sözlere yer verilirken millî, manevi ve evrensel değerler göz önünde bulundurulmalıdır.

2.4. ÜNİTE, KAZANIM SAYISI VE SÜRE TABLOSU

Tarih Dersi Öğretim Programı'nda yer alan üniteler, kazanım sayıları, kazanımların işlenişi için ayrılacak yaklaşık süre ile bunların ders saatlerine oranı aşağıda sunulmuştur:

9. SINIF

Ünite	Kazanım Sayısı	Süre (Ders Saati)	Oran (%)
1. TARİH VE TARİH YAZICILIĞI	6	10	13,8
2. KADİM DÜNYADA İNSAN	10	26	36,1
3. İLK VE ORTA ÇAĞLARDA AVRASYA	6	12	16,7
4. İSLAM MEDENİYETİNİN DOĞUŞU	5	12	16,7
5. TÜRKLERİN İSLAMİYET'İ KABÛLÜ VE ANADOLU'YA YERLEŞMESİ	4	12	16,7
TOPLAM	31	72	100

10. SINIF

Ünite	Kazanım Sayısı	Süre (Ders Saati)	Oran (%)
1. YERLEŞME VE DEVLETLEŞME SÜRECİNDE SELÇUKLU TÜRKİYESİ	4	10	13,9
2. BEYLİKTEN DEVLETE OSMANLI SİYASETİ (1300-1453)	5	14	19,4
3. DEVLETLEŞME SÜRECİNDE SAVAŞÇILAR VE ASKERLER	3	8	11,1
4. BEYLİKTEN DEVLETE OSMANLI MEDENİYETİ	6	10	13,9
5. DÜNYA GÜCÜ OSMANLI (1453-1600)	5	20	27,8
6. SULTAN VE KAPU HALKI	2	4	5,6
7. KLASİK ÇAĞDA OSMANLI TOPLUM DÜZENİ	5	6	8,3
TOPLAM	30	72	100

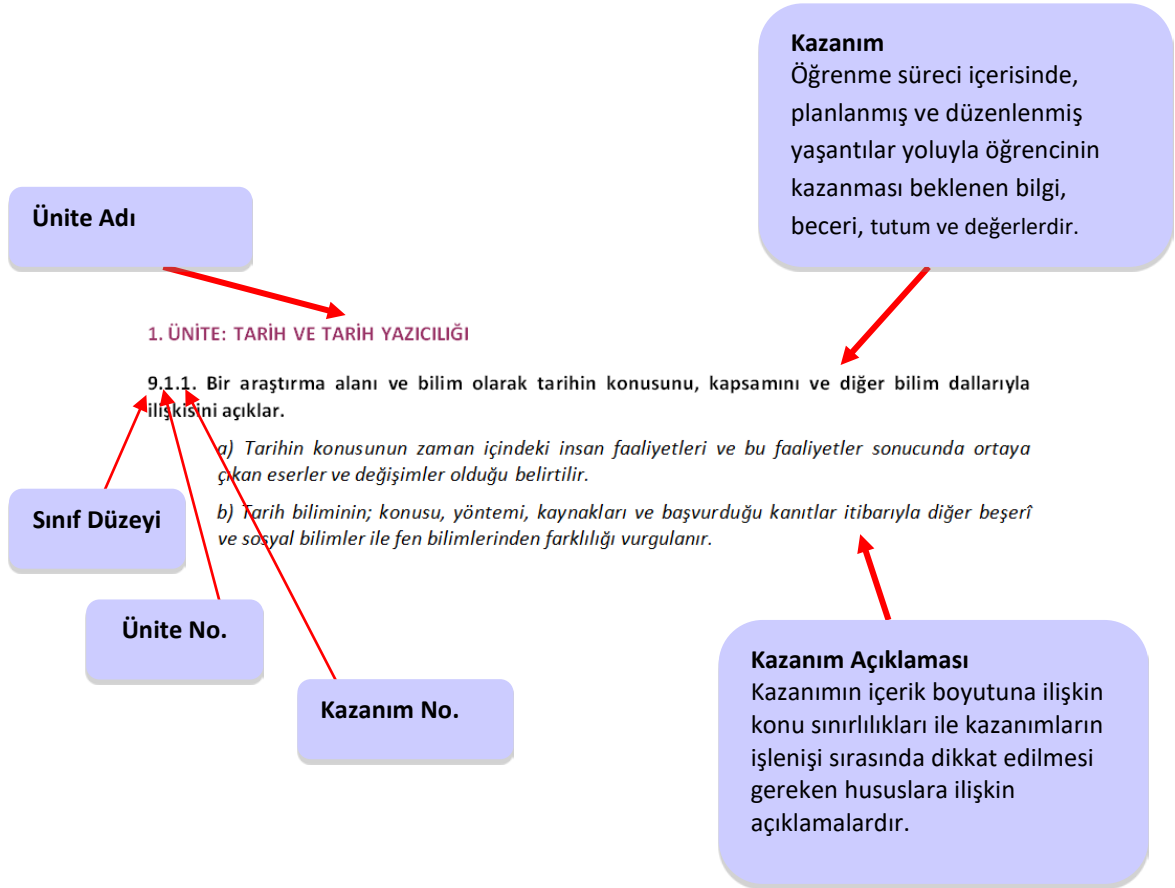
11. SINIF

Ünite	Kazanım Sayısı	Süre (Ders Saati)	Oran (%)
1. DEĞİŞEN DÜNYA DENGELERİ KARŞISINDA OSMANLI SİYASETİ (1600-1774)	4	12	16,7
2. OSMANLI SOSYO-EKONOMİK YAPISINDA BUNALIM VE DÖNÜŞÜM	3	10	13,9
3. AYDINLANMA ÇAĞINDA OSMANLI DÜŞÜNCE DÜNYASI	2	8	11,1
4. ŞARK MESELESİ VE DENGELİ STRATEJİSİ (1774-1914)	2	10	13,9
5. DEVRİMLER ÇAĞINDA DEĞİŞEN DEVLET-TOPLUM İLİŞKİLERİ	5	16	22,2
6. YURTTAŞ ASKERLİĞİ VE TOPYEKÛN HARP ÇAĞINDA OSMANLI ORDUSU	2	6	8,3
7. SERMAYE VE EMEK	3	6	8,3
8. MODERN DÜNYADA DEĞİŞEN GÜNDELİK HAYAT	2	4	5,6
TOPLAM	23	72	100

3.1. PROGRAMIN YAPISI

Tarih Dersi Öğretim Programı'nın hazırlanmasında kronolojik ve tematik yaklaşımlar bir arada ele alınmıştır. 9. sınıf Tarih Dersi Öğretim Programı, 5 üniteden; 10 sınıf Tarih Dersi Öğretim Programı 7 üniteden ve 11. sınıf Tarih Dersi Öğretim Programı ise 8 üniteden oluşmaktadır.

Tarih Dersi Öğretim Programı'nın ünite yapısı şematik olarak aşağıda sunulmuştur:



3.2. SINIF DÜZEYLERİNE GÖRE ÜNİTE, KONU, KAZANIM VE AÇIKLAMALARI

9. SINIF ÜNİTE, KONU, KAZANIM VE AÇIKLAMALARI

1. ÜNİTE: TARİH VE TARİH YAZICILIĞI

9.1.1. Bir araştırma alanı ve bilim olarak tarihin konusunu, kapsamını ve diğer bilim dallarıyla ilişkisini açıklar.

- a) Tarihin konusunun zaman içindeki insan faaliyetleri ve bu faaliyetler sonucunda ortaya çıkan eserler ve değişimler olduğu belirtilir.
- b) Tarih biliminin; konusu, yöntemi, kaynakları ve başvurduğu kanıtlar itibarıyla diğer beşerî ve sosyal bilimler ile fen bilimlerinden farklılığı vurgulanır.

9.1.2. Tarih öğrenmenin amaç ve yararlarını kavrar.

- a) Ortak hafızanın kimlik oluşturma ve toplumsallaşmadaki rolü üzerinde durulur.
- b) Mensubu olduğumuz toplum ve ülke ile içinde yaşadığımız dünyayı anlamak için geçmiş bilmemiz gerektiği üzerinde durulur.
- c) Günümüzde olup bitenleri anlayabilmek ve gelecek hakkında gerçekçi ve akılcı planlamalar yapabilmek için geçmişte meydana gelenlerin farkındalığına dayanan bir tarih bilincine sahip olmak gerektiği vurgulanır.
- ç) Tarih öğrenmenin; araştırma, kanıt kullanma, sorgulama, neden-sonuç ilişkisi kurma, eleştirel düşünme, empati, zaman ve kronoloji ile değişim ve sürekliliği algılama gibi yaşam becerilerini kazanmadaki yer ve önemine değinilir.
- d) Tarihî olayların, bugünün bakış açısı ve değer yargılarıyla ele alınmasının tarihî gerçeklerin yorumlanmasına etkileri örnek olay ve metinler üzerinden ele alınır.

9.1.3. Tarihin dönemlendirilmesi ile ilgili farklı yaklaşımları analiz eder.

- a) Zamanın “dün-bugün-yarın” şeklinde taksiminin insan aklının bir ürünü olduğu ve dünü anlama çabasının geleceğe dönük bir yön bulma faaliyeti şeklinde de ortaya çıkabileceği vurgulanır.
- b) Farklı toplum ve kültürlerin geçmişin dönemlendirilmesinde kendi tarihlerindeki önemli olayları dikkate aldıklarına değinilir.
- c) Zaman içerisinde kullanılan farklı takvim sistemlerine (güneş yılı ve ay yılı esaslı takvimler) ve Türkler tarafından kullanılan takvimlere (On İki Hayvanlı Türk Takvimi, miladi takvim, hicri takvim, Celâli Takvimi, Rûmî Takvim) değinilir.
- ç) Miladi takvim ile hicri takvim arasındaki temel farklar vurgulanır.
- d) Yüzyıl hesaplamalarının nasıl yapıldığı açıklanır.
- e) Döngüsel ve ilerlemeci zaman anlayışları arasındaki farklar üzerinde durulur.

9.1.4. Tarihi olay (vaka) ve olguyu (vakıa) ayırt eder.

Tarihi olayların biricikliğine karşılık tarihi olguların tekrar edebilir doğasına ilişkin örnekler verilir.

9.1.5. Tarihi bilginin tarihçiler tarafından nasıl meydana getirildiğini analiz eder.

- a) Tarihçilerin geçmişe dair bilgilere, hangi kaynakları ve yöntemleri kullanarak nasıl ulaştıklarına değinilir.
- b) Geçmiş hakkındaki haber ve bilgi kaynaklarını/kanitları sorgulamanın tarihi bilginin oluşturulmasındaki önemi vurgulanır.
- c) Vakanüvislik tarzı tarih yazıcılığının olayları kaydetmekle yetinirken belgelerin sorgulanmasına dayalı tarih yazıcılığı anlayışının sebep ve sonuç bağlantıları çerçevesinde olaylardan olgulara varmaya çalıştığı vurgulanır.

9.1.6. Tarihi bir konu hakkındaki farklı bakış açılarına dayalı yorumları karşılaştırır.

- a) Tarihi bilginin kanıtlara dayalı olmasının yanı sıra tarihçilerin değerlendirme ve yorumlarını da içerdiği belirtilir.
- b) Aynı tarihsel olayı farklı kaynak ve zihniyet ile değerlendirmenin farklı yorumlara neden olabileceği çeşitli örnekler üzerinden vurgulanır.
- c) Günümüzde başta görsel medya olmak üzere çeşitli kaynaklarca yayılan popüler tarih bilgisi ve yorumlarına sorgulayıcı bir bakış açısıyla yaklaşmanın gerekliliği vurgulanır.
- ç) Bilimsel bilginin değişebilir olduğuna, ulaşılan yeni kaynaklar aracılığıyla ya da mevcut kaynakların yeni araştırmacılar tarafından yorumlanmasıyla geçmişe dair bilgilerimizin yeniden inşa edilebileceğine dikkat çekilir.

2. ÜNİTE: KADİM DÜNYADA İNSAN**9.2.1. Kanıtlardan yola çıkarak yazının icadından önceki zamanlarda yaşayan insanların hayatı hakkında çıkarımlarda bulunur.**

- a) Günümüze kalan maddi kültür buluntuları incelenerek yazının icadına kadarki zamanlarda insanoğlunun hayat tarzı, tabiat ile ilişkisi ve hayatta kalma mücadelesi (yeme-içme, giyinme ve barınma) ele alınır.
- b) Avcı-toplayıcı hayat ve geçim tarzı, insan topluluklarının ilk birlikte yaşama pratiği olarak ele alınır.
- c) Yazının icadından önceki dönemde hâkim olan sözlü kültür örneklerine (mitler, kuruluş efsaneleri) kısaca değinilir.
- ç) Yazının icadından önceki zamana dair dönemlendirmeye kısaca değinilir.

9.2.2. Milattan önceki dönemde yeryüzündeki başlıca yerleşim alanlarını ve medeniyet çevrelerini tanıtır.

- a) Göbeklitepe, Çatalhöyük ve Çayönü yerleşik hayata ve medeniyete dair bilinen en eski yerleşim yerleri olarak ele alınır.
- b) Erken İlk Çağ'da dünyanın farklı kıtalarında kurulmuş bazı önemli medeniyetler (Hitit, Lidya, Frig, İyon, Urartu, Sümer, Elam, Babil, Asur, Eski Mısır devletleri, İon ve Dor, Atina, Sparta, Pers, Fenike) harita ve eş zamanlı tarih şeridi üzerinde gösterilir.

9.2.3. Erken İlk Çağ'da siyasi gücün kaynakları ile siyasi organizasyon türlerini ilişkilendirir.

a) MÖ 7500- MÖ 350 arasında Asya ve Avrupa'da varlığını sürdüren siyasi organizasyonlar, sadece "devlet" kavramı ile sınırlı kalınmaksızın şu tanımlamalar altında örneklerle ele alınır: I. Devletleşme sürecindeki kabile konfederasyonları ve antik medeniyetler (Anadolu-Hitit, Urartu, Frig, Lidya; Mezopotamya-Sümer, Babil, Elam, Akad ve Eski Mısır); II. Şehir (site) devletleri (İon ve Dor, Atina, Sparta, kolonizasyon hareketleri); III. Kuşatıcı (cihanşümul) imparatorluklar (Mısır, Hitit); IV. Kuşatıcı olmayan imparatorluklar (Yeni Asur, Yeni Babil, Pers). Örnek olarak verilen siyasi yapıların tarihlerine ayrıntılı şekilde girilmez.

b) Yukarıda anılan siyasi organizasyon türleri; aralarındaki farklılıklar vurgulanarak I. Gücün meşruiyet kaynakları; II. Gücün maddi kaynakları (coğrafi yapı, hayat ve geçim tarzı, soy dayanışması, silahlı güç); III. Güç paylaşımı ve yönetim organizasyonu (tiranlık, aristokrasi, oligarşi, monarşi, demokrasi, cumhuriyet, imparatorluk) temaları çerçevesinde ele alınır.

9.2.4. Erken İlk Çağ'da hukuk sistemlerinin oluşturulmasında etkili olan dinî ve beşerî kaynakları kavrar.

Sözlü ve yazılı hukuk kategorilerine ve bunların kaynaklarına (akıl, gelenek ve kutsal kitaplar) ilişkin tarihî örnekler (Urkagina ve Hammurabi Kanunları, Hitit Hukuku, Tevrat) ele alınır.

9.2.5. Erken İlk Çağ'da coğrafya ve iklimin, insanların hayat ve geçim tarzları üzerindeki belirleyici etkisini analiz eder.

a) Erken İlk Çağ'da insan-tabiat ilişkisinde insanın tabiata hükmeden bir konumda olmadığı vurgulanır.

b) Konar-göçer ve yerleşik hayat tarzlarının Erken İlk Çağ'dan itibaren birbirlerini tamamlayan ve coğrafi şartlara bağlı olarak tercih edilen hayat tarzları olduğu vurgulanır.

c) Erken İlk Çağ'da insan topluluklarının kitlesel göçlerinin sebepleri (geçim imkânını kaybetme, iklim değişikliği, politik değişiklikler, inanç nedeniyle baskı altına alınma), belli başlı tarihî örneklerle (Ege Göçleri, İç Asya'dan göçler, Filistin'den Yahudi sürgünleri, ilk Hıristiyanların Roma baskısından kaçmaları) ele alınır.

ç) Erken İlk Çağ'daki başlıca tüccar kavimler (Asurlular, Fenikeliler, Lidyalılar, Soğdlar, Yahudiler) ve faaliyet bölgeleri harita üzerinde tanıtılır. Bu toplulukların siyasi tarihlerine ayrıntılı şekilde girilmez.

9.2.6. MÖ 350-MS 1250 arasında Asya ve Avrupa'daki önde gelen siyasi organizasyon türlerini kavrar.

a) MÖ 350-MS 1250 arasında Asya ve Avrupa'da hüküm sürmüş siyasi teşekküller harita ve eş zamanlı tarih şeridi üzerinde gösterilir.

b) Yukarıda bahsedilen siyasi organizasyonlar; aralarındaki farklılıklar vurgulanarak gücün meşruiyet kaynağı, gücün maddi kaynakları (coğrafi yapı, hayat ve geçim tarzı, soy dayanışması, silahlı güç), güç paylaşımı ve yönetim organizasyonu temaları çerçevesinde ele alınır.

c) Söz konusu siyasi organizasyonlar, şu tanımlamalar altında örneklerle ele alınır: I. Kuşatıcı (cihanşümul) imparatorluklar (Çin, Büyük İskender İmparatorluğu, Roma İmparatorluğu, Sasaniler); II. Kuşatıcı olmayan imparatorluklar (Moğol İmparatorluğu) ve III. Feodal siyasi yapılar. Örnek olarak verilen siyasi yapıların tarihlerine ayrıntılı şekilde girilmez.

9.2.7. Evrensel hukuk ilkelerinin İlk Çağ'ın sonlarından itibaren yazılı kanunlar hâline getirilmeye başladığını kavrar.

- a) İlk Çağ'ın sonları ve Orta Çağ'da çıkartılan önemli kanun metinlerine (Roma hukuku, Justinianus Kanunları, Cengiz Yasası) kısaca değinilir.
- b) Seçme örnek ve uygulamalardan hareketle (kanunnameler, aile ve iş akitleri, ceza infaz yöntemleri), insan topluluklarının kültür ve gelişmişlik düzeyleri ile sosyal yapılarının evrensel hukuk ilkelerinin uygulanmasını farklılaştırdığı vurgulanır.

9.2.8. İlk Çağ'ın sonlarında ve Orta Çağ'da konar-göçer ve yerleşik hayat tarzları ile askeri organizasyon biçimleri arasındaki bağlantıları analiz eder.

- a) Asya ve Avrupa'da var olmuş askerî organizasyon türleri teşkilat, teçhizat (başlıca harp aletleri ve silahlar) ve doktrin (strateji ve taktikler) açısından ele alınır. İlk Çağ'ın sonlarında ve Orta Çağ'daki askerî yapılara değinilirken bağımsız ya da ücretli hür savaşçı toplulukların düzenli ve disiplinli ordulara dönüşmesinin devletleşme süreciyle gerçekleştiği vurgulanır.
- b) Yerleşik ve konar-göçer toplulukların savaşma pratikleri arasındaki farklılıklar ve benzerlikler bu toplulukların sosyo-ekonomik yapılarıyla ilişkilendirilerek ele alınır.

9.2.9. İlk Çağ'ın sonlarında ve Orta Çağ'da tarım ve ticaretin yaygın ekonomik faaliyetler olmalarının gerekçelerini analiz eder.

- a) Tarım ekonomisinde istihdam edilen farklı emek türleri (hür köylü, toprağa bağlı köylü, serf ve köle emeği) üzerinde durulur.
- b) Tarıma dayalı ekonomilerde artı ürünün bölüşümü ile toprak mülkiyeti ve vergilendirmenin siyasi ve sosyal organizasyonların (monarşi, feodalite, tabakalı toplum, kast sistemi) oluşmasındaki işlevleri ele alınır.
- c) İnsan ve hayvan gücüne dayalı tarımsal üretim kapasitesinin sınırlılığı ile toplumsal düzenin gelenekçi yapısı arasındaki ilişkiye değinilir.
- ç) İlk Çağ'ın sonlarında ve Orta Çağ'da Asya ve Avrupa arasındaki ticarete konu olan mallara, nakliye araçlarına, ticaret mekânlarına (agora, arasta, karum, çarşı, han, ribat-kervansaray) ve madeni paralara değinilir.
- d) Kral Yolu, İpek Yolu, Kürk Yolu ve Baharat Yolu'nun dünya ticaretindeki rollerine ve bu yollara hâkim olma mücadelelerinin gerekçelerine vurgu yapılır. Söz konusu ticaret güzergâhları harita üzerinde gösterilir.

9.2.10. Yazının icadı sonrasında gelişen yazılı kültürlerin ve bilimsel çalışmaların; insanın ve medeniyetlerin tarihselliklerinin süreklilik kazanmasındaki rollerini kavrar.

- a) Yönetim işleri, vergi kayıtları ve ticaret muhasebesinde yazının kullanılmasının etkilerine değinilir.
- b) Yazılı kültürlerin ve bu kültür çevrelerinde etkili olan dillerin (Sanskritçe, Latince, Yunanca, Arapça, Pehleviçe-Farsça, Türkçe, Çince) yüzyıllar boyunca farklı kavimleri çeşitli medeniyetler etrafında birleştirdiği vurgulanır.
- c) Kadîm tıp, astronomi ve coğrafya bilimlerinin modern zamanlardaki uygulamalı fen bilimlerinden ne tür farklılıklara sahip olduğu bilimin amacı, konusu ve yöntemi açılarından ele alınır.

3. ÜNİTE: İLK VE ORTA ÇAĞLARDA AVRASYA

9.3.1. Türk topluluklarının Asya'da tarih sahnesine çıktıkları ve yaşadıkları alanlar ile başlıca kültür çevrelerini tanır.

Türk adının anlamı açıklanarak İlk ve Orta Çağlarda Türk topluluklarının Asya'da yaşadıkları ve hâkim oldukları alanlar harita üzerinde gösterilir. Bu topluluklarla ilgili başlıca gelişmeler tarih şeridi üzerinde gösterilir.

9.3.2. İlk ve Orta Çağlarda İç Asya'daki Türk siyasi teşekküllerinin güç ve yönetim yapısını kavrar.

a) Birer boy birliği (boylar federasyonu) olarak Asya Hun, Kök Türk ve Uygur Devletleri, gücün meşruiyet kaynağı (Gök Tengri ve Kut inançları); gücün maddi kaynakları (coğrafi yapı, konar-göçer hayat tarzı, soy dayanışması ve silahlı güç); güç paylaşımı ve yönetim organizasyonu (kurultay, doğu-batı ayrımı ve ülüş ilkesi) temaları çerçevesinde ele alınır. Bu devletlerin siyasi tarihlerine ayrıntılı şekilde girilmez.

b) "Töre"nin Türk toplum yapısı ve hukuk sistemindeki yeri ve önemi vurgulanır.

c) Yenisey ve Orhun Kitabelerinden hareketle Türk siyasi teşekküllerinin güç ve yönetim yapısı ele alınır.

9.3.3. Kavimler Göçü'nün sebep ve sonuçlarını siyasi ve sosyal açıardan analiz eder.

a) Kavimler Göçü ile Asya ve Avrupa'daki siyasi yapılarda meydana gelen değişim harita üzerinde gösterilir.

b) Avrupa Hun Devleti'nin kuruluşuna ve bu devletin Avrupa'ya etkilerine değinilir.

9.3.4. İslamiyet öncesi dönemde Türk topluluklarının yaşadıkları coğrafyaların bu toplulukların hayat ve geçim tarzlarına etkisini analiz eder.

a) Tarıma uygun olmayan bozkır coğrafyasının Türk topluluklarını konar-göçer hayat tarzına yönelttiği vurgulanır.

b) Türk topluluklarının çeşitli dönemlerde Asya içlerine ve Asya dışına yaptıkları kitlesel göçlerin onların hayat ve geçim tarzlarıyla ilişkisi açıklanır.

9.3.5. Asya merkezli Türk devlet ve topluluklarının çevrelerindeki yerleşik imparatorluklarla ilişkilerinin çok boyutlu yapısını analiz eder.

a) Hun ve Kök Türk Devletlerinin Çin ve Bizans İmparatorlukları ile ilişkilerinden hareketle konar-göçer ve yerleşik topluluklar arasındaki ilişkilerin çatışma ve uzlaşma eksenli olarak askeri ve ekonomik boyutlarda gerçekleştiği vurgulanır.

b) Hun, Kök Türk, Uygur ve Hazar siyasi teşekküllerinin hâkimiyetleri altındaki topraklarda ticareti canlandırmaya yönelik politikaları ile bu politikaların gerekçeleri üzerinde durulur.

9.3.6. İslamiyet öncesi dönemde askerî kültürün Türk hayat tarzındaki yerini ve önemini değerlendirir.

Türk topluluklarının geliştirdiği ve dünya askerî tarihine mal olmuş teşkilat, teçizat ve taktikler (süvarilik, onlu teşkilat, ok ve yay, üzengi, Turan taktiği) vurgulanır.

4. ÜNİTE: İSLAM MEDENİYETİNİN DOĞUŞU

9.4.1. İslamiyet'in doğuşu sırasında Arap Yarımadası, Asya, Avrupa ve Afrika'nın genel durumunu açıkla.

- Hz. Muhammed'in peygamberliğinin öncesinde Mekke'deki ve Arabistan Yarımadası'nın geri kalan kısmındaki siyasi durum ve toplumsal düzen ana hatlarıyla ele alınır.*
- "Cahiliye Dönemi" kavramı toplum düzeni açısından açıklanır.*

9.4.2. Hz. Muhammed ve Dört Halife Dönemi'nde Müslümanların Arabistan Yarımadası ve çevresinde siyasi hâkimiyet kurmaya yönelik faaliyetlerini kavra.

- Hz. Muhammed Dönemi'nde Müslümanların kendilerini korumak ve İslam'ı yaymak üzere katıldıkları muharebelere değinilir.*
- Medine Sözleşmesi'nin öngördüğü toplum düzeni ele alınır.*
- Dört Halife Dönemi'nde İslam toplumunun idaresi, sınırların genişlemesi ve ihtidalar üzerinde durulur.*
- Dört Halife Dönemi'nde yaşanan siyasi mücadeleler ile sosyal karışıklıkların sebep ve sonuçlarına ana hatlarıyla değinilir.*

9.4.3. Emeviler ile birlikte İslam Devleti'nin yapısında meydana gelen değişimi analiz eder.

- Emeviler Dönemi'nde hilafetin saltanata dönüştüğü ve Arap olmayan unsurların (Mevali) dışlandığı vurgulanır.*
- Emeviler Dönemi'nde inanç ve siyaset ilişkisi ile keskinleşmeye başlayan mezhebi yönelimler ele alınır.*
- Emeviler Dönemi'nde İslamiyet'in Kuzey Afrika ve Avrupa'daki yayılışına değinilir.*

9.4.4. Türklerin Abbasi Devleti'ndeki askerî ve siyasi gelişmelerde oynadıkları rolleri kavra.

- Abbasiler Dönemi'ndeki başlıca siyasi ve sosyal gelişmelere kısaca değinilir.*
- Halife Me'mun ve Mu'tasım Dönemlerinde Türk asker ve devlet görevlilerinin Abbasi devlet yönetiminde artan etkisi açıklanır.*

9.4.5. Sekizinci ve on ikinci yüzyıllar arasında İslam medeniyeti çerçevesindeki ilmî faaliyetleri değerlendir.

- İslam medeniyetinin ilim ve eğitim kurumları (Beytü'l-hikme, medreseler, camiler ve kütüphaneler) kısaca tanıtılır.*
- İslam medeniyetinde kabul görmüş dinî (naklî) ve aklî ilimler ayrımı üzerinde durulur.*
- İslam âlimlerinin nazari (teorik) ve bütüncül bir perspektifle kişinin kendini, âlemi ve Allah'ı tanıması maksadıyla güden bir ilim anlayışına sahip oldukları vurgulanır.*
- İslam medeniyetine mensup olup farklı bilim alanlarındaki çalışmaları ile düşünce ve bilim tarihine geçmiş önemli âlimlere (Farabi, İbn-i Sina, İmam Gazali, İbn-i Rüşd) değinilir.*
- İslam dünyasında ortaya çıkan bilimsel gelişmelere ve bu gelişmelerin Avrupa'ya etkilerine kısaca değinilir.*

5. ÜNİTE: TÜRKLERİN İSLAMİYET'İ KABULÜ VE ANADOLU'YA YERLEŞMESİ**9.5.1. Türklerin İslamiyet'i kabul etme sürecine etki eden faktörleri açıklar.**

a) Türk toplulukların İslamiyet'i kabullerinin bir anda ve toplu olarak değil aşamalı ve farklı tarihlerde gerçekleştiği vurgulanır. Ayrıca farklı kavimlerin (Acemler, Berberiler, Kürtler) bu dini hangi süreçlerle ve nasıl kabul ettikleri kronolojik olarak ele alınır.

b) Oğuz Türklerinin İslamiyet'i kabul etmelerinin Türk ve İslam tarihinde meydana getirdiği siyasi, sosyal ve kültürel etkilere değinilir.

9.5.2. Karahanlı ve Gazneli örneklerinden hareketle İslamiyet'in kabulünün Türk devlet yapısında meydana getirdiği değişimi analiz eder.

Dönemin yazılı eserleri Kutadgu Bilig, Divânü Lûgatî't-Türk ve Divân-ı Hikmet'e kısaca değinilir.

9.5.3. Büyük Selçuklu Devleti Dönemi'ndeki başlıca siyasi ve sosyal gelişmeleri kavrar.

a) Pasinler ve Malazgirt Muharebelerinin sebep ve sonuçları üzerinde durulur.

b) Büyük Selçuklu Devleti'nin güç ve yönetim yapısı; cihanşümul bir imparatorluk olarak gücün meşruiyet kaynağı, gücün maddi kaynakları, güç paylaşımı ve yönetim organizasyonu temaları çerçevesinde ele alınır.

c) İran ve Türk devlet geleneklerine ait unsurların Büyük Selçuklu devlet teşkilatında birlikte yer aldığı vurgulanır.

ç) Nizâmülmülk'ün Siyasetnâme adlı eseri devlet yöneticilerinde aranan özellikler açısından incelenir.

d) Büyük Selçuklu Devleti'nin yıkılış sürecine değinilir.

9.5.4. Anadolu'ya yapılan Türk göçlerinin sebep ve sonuçlarını analiz eder.

a) Oğuz boylarının Horasan'dan Anadolu'ya birinci ve ikinci dalga göçlerinin siyasi, sosyal ve ekonomik sebeplerine değinilir.

b) Oğuz Göçleri sırasında Anadolu'nun sosyal yapısına (etnik, kültürel, inanç grupları), siyasi ve ekonomik durumuna değinilerek Türklerin Anadolu'da yerleşmesini kolaylaştıran nedenler üzerinde durulur.

c) Dönemin Latin ve Arap kaynaklarında Anadolu'nun ilk kez on ikinci yüzyılda Türkiye (Turchia, Turkiya) olarak anılmasına vurgu yapılır.

10. SINIF ÜNİTE, KONU, KAZANIM VE AÇIKLAMALARI

1. ÜNİTE: YERLEŞME VE DEVLETLEŞME SÜRECİNDE SELÇUKLU TÜRKİYESİ

10.1.1. Türklerin Anadolu'da devletleşme sürecini etkileyen faktörleri açıklar.

- a) Oğuz boylarının önceki dönemlerde boy birliği ya da beylik gibi geçici siyasi çatılar altında bir araya gelme alışkanlığı vurgulanır. Anadolu'ya gelen Oğuz boylarının yerleşik hayata geçmemelerinin devletleşme sürecini yavaşlatan bir etken olduğuna değinilir.
- b) Anadolu'da kurulan ilk Türk beylikleri harita üzerinde gösterilir. Bu dönemde Anadolu'nun etnik ve toplumsal yapısına kısaca değinilir.
- c) İlk Türk beylikleri ile Türkiye Selçuklu Devleti'nin kurulmuş oldukları coğrafyanın özellikleri ile bu teşekküllerin siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel özellikleri kısaca ele alınır.
- ç) Türkiye Selçuklu Devleti'nin Bizans ile mücadeleleri çerçevesinde Miryokefalon Muharebesi'ne değinilir.
- d) Beylikler ile yerleşik bir hanedan devleti olarak Türkiye Selçukluların idari yapıları arasındaki farklılıklar vurgulanır.

10.1.2. Türkiye Selçuklu Devleti ve Eyyubi Devleti'nin Haçlılarla yaptıkları mücadelelerin sebep ve sonuçlarını kavrar.

10.1.3. Anadolu'daki ilk Türk siyasi teşekküllerinin birbirleriyle ve çevre devletlerle olan ilişkilerini uzlaşma ve çatışma bağlamında değerlendirir.

- a) Anadolu'da kurulan ilk Türk beyliklerinin birbirleriyle ve çevre devletlerle olan ilişkilerine kısaca değinilir.
- b) Türkiye Selçuklu Devleti'nin Moğollara karşı mücadelesinde çevresindeki diğer devlet ve beyliklerle uzlaşma arayışları ile bu çerçevede alınan tedbirler üzerinde durulur.

10.1.4. Moğol İstilasının Anadolu'da meydana getirdiği siyasi, sosyal ve kültürel değişimi analiz eder.

- a) Moğol İstilasının Türkiye Selçuklu Devleti'nin yıkılışına etkileri üzerinde durulur.
- b) Köseadağ Muharebesi'nden sonra Anadolu'da İkinci Beylikler Dönemi'nin ortaya çıkmasının politik ve sosyolojik sebep ve sonuçları üzerinde durulur. Söz konusu beylikler harita üzerinde gösterilir.

2. ÜNİTE: BEYLİKTEN DEVLETE OSMANLI SİYASETİ (1300-1453)**10.2.1. Osmanlı Beyliği'nin kuruluş sürecini kavrar.**

- a) On üçüncü yüzyılın sonlarında Anadolu'daki ve çevresindeki jeopolitik durum ve sosyal şartlar ele alınır.*
- b) "Osmanlı" ve "Osmanlı Ülkesi" kavramları üzerinde durulur.*
- c) Osmanlı Beyliği'nin kuruluşu hakkında tarihçiler tarafından ileri sürülen çeşitli nazariyeler (Witteck, Köprülü, İnalçık) karşılaştırılır.*

10.2.2. Osmanlı Beyliği'nin devletleşme sürecini Bizans'la olan ilişkileri çerçevesinde analiz eder.

- a) Osmanlı - Bizans ilişkileri uzlaşma-çatışma dinamiği üzerinden ele alınır.*
- b) Osmanlı Beyliği'nin sınırlarının genişlemesinin (Koyunhisar Muharebesi, Bilecik ve Bursa'nın Fethi, Palekanon Muharebesi, İznik ve İzmit'in fetihleri) aşamalı olarak ve farklı fetih yöntemleri izlenerek uzun sürede gerçekleştiği vurgulanır.*
- c) Bizans'taki iç çatışmalar sırasında Türk savaşçıların İmparator tarafından yardıma çağırılması ve bu sayede Osmanlı'nın Rumeli topraklarına daha aşına hale gelmesi üzerinde durulur.*

10.2.3. Rumeli'deki fetihler ile iskân ve istimâlet politikalarının amaçlarını ve etkilerini analiz eder.

- a) Osmanlı'nın Rumeli'de ilerlemesini sağlayan gelişmelerin (Gelibolu'ya geçiş, Çimpe Kalesi'nin alınması, Edirne'nin Fethi, I. Kosova Muharebesi, İstanbul'un kuşatılması, Niğbolu Muharebesi ve II. Kosova Muharebesi) önem ve sonuçları üzerinde durulur.*
- b) Osmanlı'nın Anadolu'ya nispeten Rumeli'de daha hızlı hâkimiyet kurmasında, Balkanlar'daki yerli unsurlar arasındaki mezhebi, siyasi ve sosyal iç çekişmelerinin etkisi üzerinde durulur.*
- c) Rumeli'deki fetihlerin kalıcı olmasında, gönüllü ve zorunlu olarak rol alan demografik güçlerin (dervişler, aşiretler, akıncı uç beyleri) ve iskân (şenlendirme) politikasının önemi vurgulanır.*

10.2.4. Osmanlı Devleti'nin Anadolu'da Türk siyasi birliğini sağlamaya yönelik faaliyetlerini analiz eder.

Osmanlı Devleti'nin beyliklere yönelik politikalarındaki değişime değinilir.

10.2.5. Osmanlı Devleti ile Timur Devleti arasındaki mücadeleyi ve bu mücadelenin etkilerini değerlendirir.

- a) Türk Dünyasındaki liderlik mücadelesi Yıldırım Bayezid ve Timur örneği üzerinden ele alınır. Timur Devleti'nin Türk dünyası üzerindeki etkilerine kısaca değinilir.*
- b) Ankara Muharebesi'nin Fetret Devri'nin başlamasındaki etkisi üzerinde durulur.*
- c) Fetret Devri'ne ve beyliklerin yeniden kurulma sürecindeki siyasi ve sosyal gelişmelere kısaca değinilir.*

3. ÜNİTE: DEVLETLEŞME SÜRECİNDE SAVAŞÇILAR VE ASKERLER

10.3.1. Beylik döneminde Osmanlı askeri gücünün farklı muharip unsurlardan meydana geldiğini kavrar.

a) Bir devlete bağlı olmayan savaşçı topluluklar (aşiret savaşçıları, ücretli savaşçılar, inanç ve din uğruna savaşanlar) ile devlet askerleri arasındaki farklar açıklanarak Türk tarihindeki 'alplik' ve 'gazilik' kavramları üzerinde durulur.

b) Diğer Türk beylik ve devletlerinin aksine erken tarihte aşiret güçlerinden düzenli birliklere geçen Osmanlı'nın ilk dönem askeri teşkilatına ve bu teşkilatı oluşturan zümrelere değinilir.

10.3.2. Devşirme Sistemi'nin ve Yeniçeri Ocağının Osmanlı devletleşme sürecine etkisini analiz eder.

a) Devşirme Sistemi'nin köklerine, ortaya çıkış sürecine ve Yeniçeri Ocağının kurulmasına değinilerek bunların merkezi devlet yapısının güçlenmesindeki rolleri vurgulanır. Osmanlıların, Yeniçeri Ocağı ile birlikte, Abbasi ve Selçukluların daha önce uyguladıkları Gulam Sistemi'ni mükemmelleştirdikleri açıklanır.

b) Yeniçeri Ocağı ile birlikte profesyonel askerliğin başlamasının Osmanlı'yı askeri teşkilat ve güç bakımından diğer Türk devletleri ile dönemin Avrupa devletlerinden ayırttığına değinilir.

10.3.3. Tımar Sistemi'nin özelliklerini siyasi, sosyal ve ekonomik açılardan değerlendirir.

a) Osmanlı toplum düzenindeki askerî (vergi vermeyen) - reaya (vergi ödeyen) ayrımının siyasi ve ekonomik temelleri üzerinde durulur.

b) Osmanlı ordu sisteminde Tımarlı Sipahiler ile Yeniçeri Ocağının birbirlerine karşı birer denge unsuru olduklarına değinilir.

4. ÜNİTE: BEYLİKTEN DEVLETE OSMANLI MEDENİYETİ

10.4.1. Sûfilerin ve âlimlerin öğretilerinin Anadolu'nun İslamlaşmasına etkisini kavrar.

a) Özlü sözlerinden hareketle Ahmet Yesevi, Mevlânâ Celâleddîn-î Rumî, Ahi Evran, Yunus Emre, Hacı Bektaş Veli ve Hacı Bayram Veli gibi şahsiyetlerin temel öğretilerine değinilir.

b) Tasavvufun İslam anlayışındaki yeri üzerinde durulur.

10.4.2. Türkiye Selçuklu ve Osmanlı Devleti Dönemlerinde dinî görünümlü hareketlerin siyasi ve sosyal yapıya etkilerini analiz eder.

Babailer İsyanı ve Şeyh Bedreddin çevresinde oluşan muhalif hareket örnekleri üzerinden siyasi ve sosyal çatışmalar ile dinî ayrışmaların iç içe geçebileceği vurgulanır.

10.4.3. Osmanlı Devleti'nde ilmiye sınıfının devlet idaresi, hukuk ve ilim hayatında üstlendiği rolleri analiz eder.

a) Osmanlı devlet idaresinin ilmiye, kalemiye ve seyfiye sınıflarının birlikteliğine dayalı yapısı üzerinde durulur.

- b) İlimiye sınıfının çeşitli vazifelerinden (devlet idaresi, hukuk ve adalet, ilim ve tedris) hareketle dinin Osmanlı devlet idaresi ve toplum düzenindeki rolü üzerinde durulur.
- c) Osmanlı dünyasında medreseler ve âlimlerin yanı sıra tekkeler ve ariflerin de bilgi üretimi ve eğitim alanında önemli vazifeler üstlendiği vurgulanır.
- ç) Türk dünyasında yetişmiş olan bilim insanlarına (Ali Kuşçu, Uluğ Bey) ve çalışmalarına kısaca değinilir.
- d) Türkçenin Osmanlı Devleti'nde II. Murad Dönemi'nden itibaren bir bilim dili haline geldiği ve resmi dilin Türkçe olduğu vurgulanır.

10.4.4. Osmanlı ilim anlayışını değerlendirir.

Taşköprülüzade'nin ilimler tasnifi üzerinde durulur.

10.4.5. Osmanlı coğrafyasında sözlü ve yazılı kültürün toplum hayatına etkilerini analiz eder.

- a) Sözlü halk kültürü ile saray çevresi ve belirli şehirlerde oluşan kitabî kültür ana hatlarıyla ele alınır.
- b) II. Murad Dönemi'ndeki kültürel gelişmeler üzerinde durulur.
- c) Şair sultanların eserlerinden örneklere (orijinali ve günümüz Türkçesi ile) yer verilir.

10.4.6. Osmanlı coğrafyasındaki zanaat, sanat ve kültür faaliyetleri ile bunlara bağlı olarak sosyal hayatta meydana gelen değişimleri analiz eder.

- a) Osmanlı hâkimiyetiyle birlikte Anadolu ve Rumeli'deki şehirlerin yapısındaki dönüşüm (şehir planlaması, mimari anlayış) üzerinde durulur.
- b) Ahşap ve taş işlemeciliği, dokumacılık ile çinicilik ve hat sanatlarına değinilir.
- c) Kervansaray, tekke, zaviye ve külliye gibi vakıf eserlerinin Osmanlı şehirlerindeki sosyal hayata etkileri vurgulanır.

5. ÜNİTE: DÜNYA GÜCÜ OSMANLI (1453-1600)

10.5.1. İstanbul'un Fethi'nin sebeplerini, fetih sürecini ve fethin stratejik ve politik sonuçlarını kavrar.

- a) İstanbul'un jeopolitik önemi açıklanır.
- b) İstanbul'un Fethi'nin askerî olarak ne şekilde planlandığı ve taktik düzeyde hangi süreçler takip edilerek gerçekleştirildiği üzerinde durulur.
- c) Türk ve dünya tarihi açısından İstanbul'un Fethi'nin stratejik sonuçlarına değinilir.
- ç) Osmanlı Devleti'nin kurumsallaşmasında İstanbul'un Fethi'nin oynadığı rol vurgulanır.
- d) II. Mehmed Dönemi'ndeki diğer fetihlere kısaca değinilir.
- e) II. Bayezid Dönemi'ndeki gelişmeler ile Cem Sultan Olayı'na kısaca değinilir.

10.5.2. Osmanlı Devleti'nin İslam coğrafyasında hâkimiyetini güçlendirmesinde etkili olan siyasi gelişmeleri analiz eder.

- a) Türkler tarafından Anadolu ve İnan coğrafyasında kurulan devletlere (Akkoyunlular, Karakoyunlular, Safeviler) kısaca değinilir.
- b) I. Selim (Yavuz) Dönemi'nde Osmanlı - Safevi ilişkileri askerî, siyasi ve sosyal boyutlarıyla ele alınır.
- c) I. Selim Dönemi'nde Osmanlı - Memlûk ilişkileri, İslam dünyasında liderlik mücadelesi bağlamında dinî, siyasi, askerî (Mercidabık ve Ridaniye Muharebeleri) ve ekonomik boyutlarıyla kısaca ele alınır.

10.5.3. I. Süleyman (Kanuni) Dönemi ve sonrasında Osmanlı Devleti'nin siyasi sınırlar ve devlet teşkilatı bakımından olgunluğa eriştiğini kavrar.

- a) I. Süleyman'ın "Kanuni" olarak anılmasının gerekçeleri üzerinde durulur.
- b) Osmanlı Devleti'nin Doğu ve Orta Avrupa'da hâkimiyet kurmasını sağlayan başlıca askerî mücadeleler (Mohaç, I. Viyana Kuşatması, Zigetvar, Haçova) ayrıntılara girilmeden ele alınır. Bu mücadelelerde başarıyı getiren taktik, teşkilat ve teçhizat unsurları üzerinde durulur.
- c) Osmanlı-Avusturya mücadelesinin iki devlet açısından siyasi, sosyal ve ekonomik etkilerine değinilir.
- ç) Osmanlı Devleti'nin Doğu'da hâkimiyet kurmasını sağlayan askeri mücadeleler kısaca ele alınır.
- d) Osmanlı Devleti'nin uyguladığı ekonomi politikalarından ticaret yollarının kontrolü ve kapitülasyonlara/imtiyazlara değinilerek bunlar üzerinden kurulan uzun vadeli stratejik ortaklıklara vurgu yapılır.

10.5.4. Uyguladığı uzun vadeli stratejinin Osmanlı Devleti'nin dünya gücü haline gelmesindeki rolünü analiz eder.

- a) Osmanlı Devleti'nin XV ve XVI. yüzyıllardaki stratejik rakiplerine [Venedik, Ceneviz, İspanya, Portekiz, Avusturya (Habsburg İmparatorluğu), Safeviler, Memlûkler] karşı uyguladığı uzun vadeli politikalar üzerinde durulur.
- b) Osmanlı'nın XV ve XVI. yüzyıllarda izlediği siyasetin uzun vadeli etkileri [Roma Katolik Kilisesi'ne karşı Ortodoksluğun ve Protestanlığın himaye edilmesi, Avrupa monarşilerinin varlıklarını devam ettirmeleri (Fransa, İngiltere ve Hollanda), Afrika'daki Müslümanların himaye edilmesi] üzerinde durulur.

10.5.5. Osmanlı Devleti'nin takip ettiği kara ve deniz politikalarını analiz eder.

- a) Osmanlı Devleti'nin öncelikli olarak bir kıta (kara) gücü olduğu vurgulanır ve dönemin diğer büyük kıta güçleri üzerinde durulur.
- b) Osmanlı Devleti'nin Akdeniz dünyasındaki varlığının askerî, ticari, sosyal ve kültürel boyutları kısaca ele alınır.
- c) Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'de hâkimiyet kurmasını sağlayan önemli deniz muharebeleri, Doğu Akdeniz'den Kuzey Afrika'ya kadar yapılan fetihler kronolojik sıra ile kısaca ele alınır ve harita üzerinde gösterilir.

- ç) Hint Deniz Seferleri, Osmanlı Devleti'nin Akdeniz dışında stratejik amaçlı deniz faaliyetleri olarak değerlendirilir.
- d) Atlantik ülkelerinin (İngiltere ve Hollanda- İspanya-Portekiz) okyanus güçleri olarak Akdeniz'e nüfuz etme çabaları üzerinde durulur.
- e) Osmanlı Devleti'nin Akdeniz hâkimiyetinde Coğrafi Keşifler'in sebep olduğu ekonomik, askeri, siyasi ve sosyo-kültürel etkiler üzerinde durulur.
- f) Coğrafi Keşifler sonucunda yeni dünyadan eski dünyaya getirilen ürünlere (patates, domates, tütün) değinilir.
- g) Avrupalıların Amerika kıtasındaki yerlilere (Aztek, Maya, İnka ve Kızılderililer) karşı izledikleri siyasete kısaca değinilir.

6. ÜNİTE: SULTAN VE KAPU HALKI

10.6.1. Topkapı Sarayı'nın devlet idaresinin yanı sıra devlet adamı yetiştirilmesinde ve şehir kültürünün gelişmesindeki rollerini analiz eder.

- a) Padişahın ikametgâhı olan sarayın aynı zamanda devlet idaresinin ve devlet adamı yetiştirilmesinin de merkezi olduğu açıklanır.
- b) Sarayın bölümleri, saray halkı ve Divân-ı Hümayun'a değinilerek Osmanlı merkezî idaresinde padişah dışındaki aktörler üzerinde durulur.

10.6.2. Osmanlı siyasi hayatında bütünlük ve istikrarın sağlanmasında padişahın ve tek hanedanın önemine kanıtlar gösterir.

- a) Fatih Sultan Mehmet'in merkezi otoriteyi güçlendirmeye yönelik yaptığı düzenlemelere (devletin toprakları padişahındır anlayışı, Fatih Kanunnamesi ile devletin bekası için padişaha kendi öz kardeşlerini bile öldürme izninin verilmesi, padişahın Divân-ı Hümayunun başkanlığını vezîriâzama devretmesi, haremde evlenme usulünün ve müsadere sisteminin getirilmesi) değinilir.
- b) Osmanlı nasihatname ve siyasetname geleneğine ait örneklerden hareketle devlet idaresinin sahip olması gereken vasıflara değinilir.
- c) Başlangıçtan on yedinci yüzyıla kadar şehzadelerin yetiştirilme usulü ve bunun Osmanlı yönetimine etkisi vurgulanır.

7. ÜNİTE: KLASİK ÇAĞDA OSMANLI TOPLUM DÜZENİ

10.7.1. Osmanlı Devleti'nde Millet sisteminin yapısını analiz eder.

- a) İslam ve Osmanlı düşünce geleneklerinde ümmet ve millet kavramlarına yüklenen anlamlara değinilir.
- b) Farklı dinî ve kültürel kimliklere sahip toplum kesimlerini idare etmenin Millet sistemi sayesinde mümkün olduğu vurgulanır.

10.7.2. Osmanlı Devleti'nin fethettiği yerleşim yerlerinin İslam kültürünün etkisiyle geçirdiği dönüşümü analiz eder.

- a) Fethedilen bölgelerdeki gayrimüslimlerin yaşadıkları toplumsal değişimler üzerinde durulur.

b) Osmanlı şehir ve mahallelerindeki çok kültürlü sosyal hayat (panayır ve şenlikler, dinî törenlerin günlük hayata yansımaları, yemek kültüründeki çeşitlilik, kıraathane / kahvehane ve bozahane kültürü, kıyafetlerdeki çeşitlilik) üzerinde durulur.

c) Şehirlerin toplumsal ve demografik yapılarında yangınlar, kıtlıklar ve salgın hastalıkların neden olduğu değişimler İstanbul örneği üzerinden ele alınır.

10.7.3. Osmanlı Devleti'nde devletin toprak üzerindeki mülkiyeti ve çiftthane sisteminin, zirai üretimin sürdürülmesindeki rolünü kavrar.

10.7.4. Lonca Teşkilatı'nın Osmanlı ekonomik sistemi ve toplum yapısındaki yerini analiz eder.

a) Üretimde ziraat ve el emeğini esas alan Osmanlı Ekonomik Sisteminde lonca teşkilatının ve narh uygulamasının rolüne kısaca değinilir.

b) Loncaların toplumsal hayat ve mesleki eğitimdeki yerine değinilerek Osmanlı şehirlerindeki başlıca meslek grupları ele alınır.

10.7.5. Osmanlı Devleti'nde vakıfların sosyal hayattaki yerini ve önemini kavrar.

Vakıfların sosyal hayatta üstlendiği rollere (imar faaliyetleri, dinî ve sosyo-ekonomik hizmetler) değinilir.

11. SINIF ÜNİTE, KONU, KAZANIM VE AÇIKLAMALARI

1. ÜNİTE: DEĞİŞEN DÜNYA DENGELERİ KARŞISINDA OSMANLI SİYASETİ (1600-1774)

11.1.1. XVII. yüzyılda değişen siyasi rekabet içerisinde Osmanlı Devleti'nin ittifak girişimlerini açıklar.

a) Habsburg İmparatorluğu'na karşı yürütülen uzun savaşlar neticesinde yapılan Zıtvatorok Antlaşması ile birlikte Avrupa diplomasisinde mütekeliyet esasının kabul edildiği açıklanır.

b) Safevilere karşı girilen mücadelelerin sonunda doğu sınırının büyük ölçüde belirlendiğine (Kasr-ı Şirin Antlaşması) değinilir.

c) Osmanlı Devleti'nin karşı karşıya kaldığı stratejik tehditler (Lehistan, Venedik, Avusturya, Rusya, Malta) ve kayıplar üzerinde durulur. Askerî mücadelelere ve antlaşmalara (İkinci Viyana Kuşatması, Karlofça ve İstanbul Antlaşmaları) kısaca değinilir.

ç) Osmanlı Devleti'nin bu dönemde Avrupa siyasetinde kurduğu konjonktürel ittifaklara ana hatlarıyla değinilir.

11.1.2. Modern devletler hukukunun ortaya çıkışında Westphalia (Vestfalya) Barışı'nın rolünü kavrar.

Avrupa'da Katolik-Protestan ayrışması temelli Otuz Yıl Savaşları sonunda yapılan Westpalia Barışı'nın sonuçları üzerinde durulur.

11.1.3. Denizcilik faaliyetlerinin içdenizlerden okyanuslara taşınmasının dünya siyasetine ve ticaretine etkilerini analiz eder.

a) Okyanusa ve Akdeniz'e kıyısı olan Avrupa güçlerinin denizcilik stratejileri ile denizlerde küresel ölçekli ticari ve askerî faaliyetlere girişmeleri üzerinde durulur.

b) Denizcilik alanında yaşanan dönüşüm bağlamında Osmanlı denizciliğinde kadırgadan kalyona geçişe değinilir.

c) Osmanlı Devleti'nin Akdeniz ve Karadeniz hâkimiyetinin zayıflamasının sebepleri üzerinde durulur. Bu süreçte yaşanan deniz muharebelerine kısaca değinilir.

11.1.4. XVIII. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Batı ve Doğu siyasetini analiz eder.

a) Osmanlı Devleti'nin Karlofça Antlaşması'yla kaybettiği toprakları geri alma gayretlerine değinilir.

b) İran'da Safevi Devleti'nin sona erışı ve Osmanlı-İran Savaşları kısaca ele alınır.

c) 1768-1774 Osmanlı Rus Savaşı'nın sonuçlarına değinilir.

2. ÜNİTE: OSMANLI SOSYO-EKONOMİK YAPISINDA BUNALIM VE DÖNÜŞÜM

11.2.1. Yeni Çağ Avrupa'sında meydana gelen gelişmeler ile bu gelişmelerin Osmanlı devlet ve toplum hayatında ortaya çıkan muhalif hareketlerle ilişkilerini analiz eder.

a) Yeni Çağ Avrupa'sında yaşanan dönüşümün altında yatan fikrî-manevi (Rönesans-Reform, Protestanlaşma, hümanist ve rasyonalist felsefeler, Newtoncu Fizik ve Bilim Devrimi, sekülerleşme), sosyo-politik (ülke-devlet esasına dayalı prensliklerin ortaya çıkışı ve devletlerarası ilişkilerin sekülerleşmesi), sosyo-ekonomik (merkantalizm ve kırdan kente göç, aristokrasiye karşı tüccar burjuva sınıfının güçlenmesi), askeri ve teknolojik sebepler (ateşli silahlar, yeni gemi türleri) ana hatlarıyla açıklanır.

b) Batı ve Orta Avrupa'da ortaya çıkan Askerî Devrim'in unsurları (şövalye sınıfının düşüşü, ücretli savaşçı toplulukların öne çıkışı, ateşli silahların gelişmesi ve bunları kullanan piyade sınıfının önem kazanması, eşzamanlı ateş gücü oluşturmak için muharebelerde saf düzenine geçilmesi ve askerlerin bu yönde eğitilmesi ihtiyacı) üzerinde durulur.

c) Merkantalist ekonomi ve Askerî Devrim'in, Avrupa devletleri ile rekabet hâlindeki Osmanlı Devleti'nin toprak düzeninde ve buna bağlı savaş organizasyonunda yol açtığı zorunlu dönüşümler (tüfek kullanabilen piyade ihtiyacının artması neticesinde Yeniçeri Ocağı mevcudunun artışı ve devşirme sisteminin sona ermesi; sekban, sarıca, levent gibi ücretli geçici asker istihdamına sıklıkla başvurulması ve nihayet toprak düzenindeki özelleşme eğilimleri sebebiyle ordunun lojistik sistemin bozulması) üzerinde durulur.

ç) XVII ve XVIII. yüzyıllarda gerçekleşen muhalif hareketlerin (Celâli, Yeniçeri ve Suhte İsyanları) sebep ve sonuçları, dış ve iç kaynaklı değişim ve dönüşümlerle ilişkilendirilerek kısaca ele alınır. İsyanlara katılan toplum kesimlerinin sosyo-ekonomik beklentilerine kısaca değinilir.

d) Osmanlı islahat layihalarının, devlet idaresi ve toplum düzenindeki değişiklikleri genellikle iç faktörlere bağlı olarak merkezî bir perspektiften algıladığı, layihalardan seçilen örneklerle vurgulanır.

e) Osmanlı saltanatında tahta kimin geçeceğine dair belirsizliğin neden olduğu iç siyasi karışıklıklara engel olmak amacıyla değiştirildiğine (Ekber ve Erşed Sistemi) değinilir.

f) Avrupa'da merkezîyetçi mutlakîyetçi devletler güçlenirken, Osmanlı coğrafyasında mahallî politik ve ekonomik aktörlerin merkezî idareye karşı güç kazandığı vurgulanır.

11.2.2. Osmanlı ekonomisinde yaşanan enflasyonun siyasi ve toplumsal etkilerini analiz eder.

a) Avrupalıların Amerika kıtasına ulaşmaları sonrasında Avrupa'ya ve dünyaya yayılan değerli madenlerin ortaya çıkardığı ekonomik değişimin Osmanlı coğrafyasında enflasyona ve toprağın ticarileşmesine yol açtığına değinilir.

b) Fransa'ya verilen kapitülasyonların sürekli hâle getirilmesinin Osmanlı ekonomisine etkilerine değinilir.

11.2.3. XVII ve XVIII. yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nde artan savaş finansmanını karşılamak için alınan tedbirleri değerlendirir.

Toplanan vergilerin arttırılması, toprak yönetim sistemi ve vergi toplama usulünün değiştirilmesine yönelik çabalar (iltizam ve malikâne) ile olağanüstü savaş vergilerine duyulan ihtiyaç üzerinde durulur.

3. ÜNİTE: AYDINLANMA ÇAĞINDA OSMANLI DÜŞÜNCE DÜNYASI

11.3.1. Aydınlanma düşüncesinin ortaya çıkışı ile burjuva sınıfının yükselişi arasındaki ilişkiyi açıklar.

- a) Roma Katolik Kilisesi'nin kurduğu fikrî-manevi, siyasi, sosyal ve ekonomik alanlardaki baskı ve vesayet, ruhban veya aristokrat olmayan kesimleri alternatif bir dünya tasavvuruna sevk ettiği vurgulanır.
- b) Aydınlanma düşüncesi ile şehirli orta sınıfın (burjuvazi) yükselişi arasındaki ilişki, kronolojik sıra ile aşamalı olarak Copernicus (Kopernik), Machiavelli (Makyavel), Thomas Moore (Tamis Mur), Immanuel Kant (İmanuel Kant) ve Jean Jacques Rousseau'nun (Jan Jak Russo) temel fikirleri üzerinden ele alınır.
- c) Osmanlı Devleti'nin yeni stratejik rakibi Çarlık Rusya'sında Çar I. Petro'nun reformlarıyla Aydınlanma ve Batılılaşma hareketlerinin hız kazandığına değinilir.

11.3.2. Yeni Çağ'da Osmanlı düşünce ve toplum hayatında ortaya çıkan yenilikçi hareketleri analiz eder.

- a) Osmanlı ilim ve irfan geleneğindeki yenilik arayışları; Kâtip Çelebi, Naima Efendi, Evliya Çelebi, Niyâzî-i Mısırî, Aziz Mahmud Hüdâyî ve Yanyalı Esad Efendi örneklerinden hareketle ele alınır.
- b) Avrupa'da matbaanın kullanılmaya başlanmasının bilginin üretilmesi ve bilgiye erişim alanlarında sağladığı imkânlar vurgulanarak Osmanlı Devleti'nde Müslüman ve gayrimüslimlerin matbaayı kullanmaya başlama süreçleri ele alınır.
- c) Lâle Devri olarak bilinen dönemde Osmanlı Devleti'nde gerçekleştirilen başlıca yeniliklerin sosyal hayata etkileri üzerinde durulur.

4. ÜNİTE: ŞARK MESELESİ VE DENGELİ STRATEJİSİ (1774-1914)

11.4.1. Osmanlı Devleti'nin siyasi varlığına yönelik tehditler ile Şark Meselesi (Doğu Sorunu) arasındaki ilişkiyi açıklar.

- a) Osmanlı Devleti'nin güç kaybetmesiyle birlikte büyük güçlerin Osmanlı coğrafyasına nüfuz etme ve muhtemel bir dağılma durumunda Osmanlı topraklarını ve tabii kaynaklarını paylaşma çabaları küresel güç mücadelesi bağlamında ele alınır.
- b) 1815 Viyana Kongresi ile başlayan süreçte büyük güçlerin müdahalesiyle uluslararası boyut kazanan konular (Mısır'ın Fransızlar tarafından işgali ve sonrasında Mehmet Ali Paşa-İstanbul çatışmaları, 1821 Rum İsyanı ve sonrasında Yunanistan'ın kurulması, Kırım Savaşı ve sonrasında Osmanlı Devleti'nin Paris Konferansı ile Avrupa devletler hukukuna dâhil edilmesi, 93 Harbi ve sonrasında Berlin Kongresi ile Doğu Anadolu'daki Ermeni Meselesi ve Makedonya Sorunu'nun tanımlanması) üzerinde durulur.
- c) Vehhabilik hareketine ve bu hareketin etkilerine kısaca değinilir.
- ç) Rusya'ya karşı Osmanlı Devleti'nin İngiltere ve diğer Avrupalı büyük güçler ile yakınlaşması, askeri ve ticari stratejik ortaklık kurma çabaları çerçevesinde değerlendirilir.
- d) Süveyş Kanalı'nın açılmasına değinilir.
- e) İtalya ve Almanya'nın siyasi birliklerini tamamlamaları ile Üçlü İttifak ve Üçlü İtilaf oluşumlarına değinilir.

11.4.2. Osmanlı ile Rusya arasındaki rekabetin Osmanlı Devleti'nin Avrupa ve Asya siyasetindeki önemini kavrar.

- a) 1768-1914 arasında Osmanlı Devleti'nin en büyük stratejik rakibinin Çarlık Rusya'sı olduğu açıklanır. Kara ve denizde Osmanlı-Rus askeri çatışmaları ve bu çatışmalar sonrasında yapılan antlaşmaların Osmanlı Devleti aleyhine Rusya'ya sağladığı kazanımlar kısaca ele alınır.
- b) Rusya'nın Boğazları kontrol ve Boğazlardan serbest geçiş hakkı gibi talepleri karşısında İngiltere, Avusturya-Macaristan, Almanya ve Fransa gibi ülkelerin Boğazları tahkim ederek ve diplomatik girişimlerde bulunarak Osmanlı Devleti'nin yanında yer almasına değinilir.
- c) Balkan Savaşları ve sonrasında Osmanlı'nın Avrupa'daki topraklarının kaybı, İngiliz-Rus-Fransız ittifakı ve Reval Görüşmesi, Birinci Dünya Savaşı arifesinde Osmanlı Hükûmetinin çeşitli büyük güçler ile ittifak arayışları ve Almanya ile yakınlaşması üzerinde durulur.

5. ÜNİTE: DEVRİMLER ÇAĞINDA DEĞİŞEN DEVLET-TOPLUM İLİŞKİLERİ

11.5.1. Fransız İhtilali ve Sanayi Devrimi ile birlikte devlet-toplum ilişkilerinde meydana gelen dönüşümü analiz eder.

- a) Fransız İhtilali sürecinde Fransa'da yaşanan iç çatışmalara, koalisyon savaşlarına ve bunların sonuçlarına kısaca değinilir.
- b) Fransız İhtilali ile ortaya çıkan fikir akımlarının; imparatorlukların (Avusturya-Macaristan, Rusya ve Osmanlı) sosyal ve siyasi hayatlarına etkilerine ilişkin örneklere yer verilir. Bu bağlamda Avrupa devletlerinin Balkanlara yönelik politikalarının Osmanlı Devleti'ne etkilerine (Sırp İsyanı, Yunan İsyanı ve Navarin Olayı) değinilir.
- c) Avrupa'daki 1830-1848 İhtilalleri olarak bilinen sosyal muhalefet hareketlerinin sosyo-ekonomik ve sosyo-politik sebep ve sonuçları kısaca vurgulanır.

11.5.2. Modern dünyada Avrupa merkezli olarak gelişen ideolojilerin birey ve toplumun dünyayı anlamlandırma arayışlarının bir sonucu olduğunu kavrar.

- a) Modern siyasi ideolojilerin (liberalizm, kapitalizm, sosyalizm, Marksizm) temel görüşleri tanıtılarak bu ideolojilerin sekülerizm ve pozitivizmle ilişkisi üzerinde durulur.
- b) Sanayi İnkılabı sonrasında Avrupa'da belirginleşen sınıflı toplum yapısının mutlakiyetçi monarşilerin anayasal monarşilere dönüşmesi üzerindeki etkisi vurgulanır.

11.5.3. Ulus devletleşme ve endüstrileşme süreçlerinin sosyal hayata yansımalarını analiz eder.

- a) XIX. yüzyılda artan politik-askerî ve sosyo-ekonomik ihtiyaçlar çerçevesinde devlet idarecilerinin ülkelerindeki nüfusu artırmaya çalıştıkları ve demografik gücü bir millî güç unsuru olarak kullandıkları vurgulanır.
- b) Ulaşım ve haberleşme sektörlerindeki gelişmelerin (demiryolu, telgraf) merkezî idarelere hâkimiyet alanları üzerindeki otoritelerini arttırma imkânı vermesi Osmanlı Devleti örneği üzerinden ele alınır.
- c) Ulus devlet anlayışıyla birlikte eğitim kurumlarına ve askeri teşkilatlara devletin anlayışına uygun vatandaş yetiştirilmesi görevinin verilmesi üzerinde durulur.
- ç) Avrupa devletleriyle girilen siyasi ve askeri rekabet çerçevesinde açılan kurumlara (Hendesehane ve Mühendishaneler, Mekteb-i Harbiye, Tıbbiye, Mülkiye ve diğer meslek

okulları) ve II. Mahmud Dönemi'nden itibaren zorunlu örgün eğitimin başlatılmasına değinilir.

d) Osmanlı Devleti'nde açılan yabancı ve misyoner okulları ile azınlık okullarına değinilerek II. Abdülhamit Dönemi'nde devlet tarafından kurulan okullar kısaca ele alınır.

e) On dokuzuncu yüzyılın son çeyreğinde Almanya'da güçlenen "sosyal devlet / refah devleti" anlayışı ve bunun II. Abdülhamid Dönemi'nde Osmanlı Devleti'ndeki yansımaları (devlet hastanelerinin ve Dârülaceze gibi sosyal yardım kurumlarının kurulması, emeklilik sistemi, yoksul aylığı) ele alınır. Bu uygulamaların günümüzde de varlıklarını sürdürdükleri vurgulanır.

f) Avrupa'nın genelinde olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de eğitim ve sağlık alanlarında faaliyette bulunan dinî vakıflar ve diğer sivil toplum kuruluşlarının yerini devlet kurumlarının almaya başlamasının gerekçelerine değinilir.

11.5.4. Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı ve Kanun-ı Esasi'nin içeriklerini küresel ve yerel siyasi şartlar bağlamında değerlendirir.

a) Sened-i İttifak, Tanzimat ve Islahat Fermanları ile Kanun-ı Esasî; uluslararası güçler, yerel siyasi aktörler ve ahalinin kriz dönemlerindeki farklı taleplerinin merkezî idare tarafından uzlaştırılmasına yönelik çabalar olarak ele alınır.

b) Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde Osmanlı hukuk sisteminde meydana gelen değişiklikler ve çıkarılan başlıca kanunlar; devlet-toplum ilişkileri ve Osmanlı Devleti'nin Avrupa siyasi sistemine entegrasyonu çerçevesinde ana hatlarıyla ele alınır.

c) Osmanlı Devleti'nin dağılmasını önlemeye yönelik Üç Tarz-ı Siyaset olarak bilinen fikir akımları ile bu fikir akımlarının; merkezî idarenin ve düşünce adamlarının siyasi ve toplumsal birliği koruma çabaları olduğu üzerinde durulur.

ç) Meşrutiyet Dönemlerinde yapılan mebus seçimlerinin ve çok partili hayata geçiş denemelerinin demokratikleşme yolunda atılan adımlar olduğu vurgulanır.

11.5.5. 1876-1913 arasında gerçekleştirilen darbelerin Osmanlı siyasi hayatı üzerindeki etkilerini değerlendirir.

a) 1876, 1909 ve 1913 darbelerinin aktörlerine, iç ve dış sebeplerine, gerçekleştirilme şekillerine ve sosyo-politik sonuçlarına değinilir.

b) Devletin siyasi düzenini sekteye uğratan darbelerin sebep olduğu iç karışıklıklara ve toprak kayıplarına (Bulgaristan, Girit, Bosna-Hersek, Arnavutluk) vurgu yapılır.

6. ÜNİTE: YURTTAŞ ASKERLİĞİ VE TOPYEKÛN HARP ÇAĞINDA OSMANLI ORDUSU

11.6.1. Osmanlı Devleti'nde modern ordu teşkilatı ve yurттаş askerliği konularındaki düzenlemelerin siyasi ve sosyal boyutlarını analiz eder.

a) Fransız İhtilali sonrasında uygulanmaya başlanan zorunlu askerlik sistemi ile bu sistemin ulus devletlerin kurulması ve cumhuriyet rejimlerinin ortaya çıkması üzerindeki etkilerine değinilir.

b) Osmanlı Devleti'nin Batı tipi yeni bir düzenli ordu kurma projelerinin (Nizam-ı Cedit, Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması ve Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye, Asâkir-i Nizamiye), dış askerî rekabete ayak uydurma arzusunun yanı sıra merkezî idarenin otoritesini arttırma amaçlı çabalar olduğu vurgulanır.

c) Zorunlu askerliğe dayalı düzenli bir ordu kurmanın önündeki siyasi, ekonomik, coğrafi ve teknolojik zaafardan kaynaklanan engeller üzerinde durularak zorunlu askerliğin ancak 1843-1909 arası süreçte aşamalı olarak herkesi kapsar hâle geldiği, muafiyetler ve "bedel-i askerî" uygulamasına değinilerek vurgulanır.

11.6.2. Endüstri Çağı'nda teknoloji ve ekonominin savaşlarda artan önemi hakkında çıkarımlarda bulunur.

a) Modern savaş teknolojisinde yaşanan büyük değışim ile bu değışimin savaşların yıkıcılığını arttırmasına etkileri vurgulanır.

b) Artan savaş harcamalarının devletlerin kamu maliyelerine getirdiği yük Osmanlı örneği üzerinden ele alınır.

7. ÜNİTE: SERMAYE VE EMEK

11.7.1. Sanayi İnkılabı öncesindeki üretim tarzı ile endüstriyel üretim tarzı arasındaki farkları açıklar.

El emeğine dayalı zirai üretim ve zanaat üretimi ile endüstriyel üretim arasındaki farklılıklar bağlamında çalışma ortamı, üretim aletleri, üretimin hızı ve miktarı, üretim organizasyonu ve çalışma disiplini gibi hususlar üzerinde durulur.

11.7.2. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde endüstriyel üretime geçiş çabalarını ve bu süreçte yaşanan zorlukları analiz eder.

a) Devletin ve özel sektörün sanayileşme çabalarının önündeki engeller (sermaye, bilim ve teknoloji, yetişmiş personel ve uzun vadeli strateji konularındaki yetersizlikler) üzerinde durulur.

b) Küresel kapitalist güçlerle rekabet etme konusundaki zorluklar; 1838 Balta Limanı Antlaşması örneğinden hareketle gümrük ve ticaret antlaşmalarının sınırlayıcılığı ve yerli üretim yerine ithalatın tercih edilmesi gibi faktörler bağlamında ele alınır.

c) Sömürgecilik ile küresel kapitalizm arasındaki ilişkinin sosyal ve ekonomik hayata etkilerine (kölelik, asimilasyon ile hammadde, işgücü ve pazar ihtiyacı) değinilir.

11.7.3. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde hükümetlerin ekonomik hayat üzerinde kontrol sağlamaya yönelik çabalarını ekonomik ve politik açılardan değerlendirir.

a) Kapitalist dünya ekonomisinin etkilerinin yanında plansız ve kontrolsüz kamu harcamaları ve artan savaş maliyetleri dolayısıyla 1856'dan sonraki süreçte kamu maliyesinde yaşanan borç krizleri sonucunda Düyûn-ı Umûmiye İdaresinin kurulması ele alınır.

b) İttihat ve Terakki Hükümetlerinin hedeflediği Millî İktisat Politikası çerçevesinde son dönem Osmanlı ekonomisinde gayrimüslimlerin ve yabancıların giderek artan payının merkezî idare tarafından sınırlandırılma çabalarına değinilir.

8. ÜNİTE: MODERN DÜNYADA DEĞİŞEN GÜNDELİK HAYAT

11.8.1. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerindeki nüfus hareketlerinin siyasi, askerî ve ekonomik sebep ve sonuçlarını açıklar.

a) İmparatorlukların ulus-devletlere dönüşme süreçlerinin, beraberinde demografik hareketleri getirmesine değinilir.

b) Osmanlı Devleti'nin savaşlar ve siyasi anlaşmalar sonucunda toprak kaybetmesi sonrasında başlayan Türk ve Müslüman ahalinin Anadolu'ya doğru zorunlu göçlerinin sonuçları üzerinde durulur.

11.8.2. Modernleşmeyle birlikte sosyal, ekonomik ve politik anlayışta yaşanan değişim ve dönüşümlerin gündelik hayata etkilerini analiz eder.

a) Tüketim kalıplarının tek tiplleştirilmesi ile büyük nüfuslu şehir ve metropollerin kurulmasının olumlu ve olumsuz sonuçlarına değinilir.

b) XIX. yüzyılda gazetelerin ve diğer süreli yayınların artmasıyla birlikte kamuoyu kavramının sosyal bir gerçeklik hâline geldiğine değinilir.

c) Kültür endüstrisi ile birlikte ortaya çıkan popüler kültür ve sanat ürünlerine değinilerek bunların sosyal hayatta meydana getirdiği değişimler üzerinde durulur.

ç) Modern birey ve toplumun zaman tasavvurundaki değişim (iş zamanı - boş zaman) ve bu değişimin sosyal hayata yansımaları üzerinde durulur.

d) Modern şehirlerin dokusunda yaşanan değişim Avrupa'nın büyük metropolleri ile İstanbul, İzmir ve Selanik gibi Osmanlı şehirleri üzerinden ele alınır.

